telui *Vîrful Covasnei* in *Kovasnaispilis*, acel al riului *Trotuş* in *Tatros*. Tot aşa au prefăcut aceste popoare numele vechi *Vulcan* in *Volkany* şi *Wolkendorf*, *Buzeu* in *Bodza* şi *Bodsau*, *Ompoiu* in *Ompoly* etc.

Slavii au fost fără indoială mai vechi locuitori ai Daciei de cît Ungurii sau Nemţii. Găsind astăzi numele lăsate de ei in gura Romînilor şi nu in acea a Maghiarilor sau Nemţilor, este inviderat că poporul slav, care au dispărut, a fost in atingere in primul loc cu Romînii, pentru a transmite acestora asemene denumiri, de unde urmează insă neapărat că şi Romînii au trebuit să fie in această ţară inaintea popoarelor imigrate. Romînii deci constatîndu-se a fi fost contimpurani cu Slavonii in Dacia, nu se mai găseşte nici un motiv pentru a-i aduce de aiure in această ţară. Prin urmare ei sunt locuitori de baştină şi nu imigraţi.

Videm deci cum studiul nomenclaturei confirmă intr'un chip neindoelnic adevărul tesei noastre.

VIII

LIMBA.

Nu avem scopul de a trăta ex professo chestiunea limbei romăneşti in raporturile sale cu teoria Röslerianä, subiect care ar cere nişte desvoltări prea amărunte. Ne va fi de ajuns insă, pentru a completa şi in această privire cadrul studiilor noastre, de a cerceta numai cît intr'un chip general deosebitele intimpinări pe care protivnicii continuităţii Romînilor in Dacia le trag din limba vorbită astăzi de acest popor, lăsînd studiul amăruntit al părţii filologice limbiştilor de profesiune.

Argumentele deduse din limba Romînilor improtiva stăruinţei lor in Dacia traiană, sunt de doue feliuri: mai intăi se invoacă identitatea limbei Daco-Romînilor cu acea a Romînilor din Macedonia, identitate care nu s'ar putea esplica

de cît prin o desvoltare a acestor doue popoare pe acelaşi teritoriu. In al doilea loc se intimpină aflarea sau lipsa unor elemente în limba Romînilor de la Dunăre, care nu s'ar putea înţelege de cît in ipotesa unei formaţiuni sud-dunărene a naţionalităţii romîne.

Se cercetăm valoarea acestor doue argumente:

Identitatea limbei Daco-Romînilor cu acea a Romînilor de dincolo de Balcani, nu este considerată ca absolută nici chiar de cei mai aprinşi apărători ai imigraţiunei transdanubiane. Ast-fel *Rösler* insuşi zice: „că limba macedo-romînă se infăţoşază in gramatica şi vocabularul seu ca un *dialect frate* al celui daco-romănesc. Acesta au rămas mai credincios consonantismului limbei latine; amestecul seu cunoscut cu elemente streine, ori cît de insemnat ar fi, este incă intrecut de idiomul meridional, căruia afară de aceasta 'i lipseşte şi ori ce cultură literară“ [1]). D. *Hunfalvy* constată de asemenea că „cea mai mare deosebire ce se poate observa intre dialectele limbei romîne este intre cel de la nord şi cel de la mează-zi“ [2]). Totuşi cînd d-l Hunfalvy adauge aserţiunea că Romînii de la nordul Dunărei înţeleg uşor limba macedo-romînă, el susţine o părere cu totul neadevărată, căci este cunoscut că un Romîn de la nordul Dunărei nu poate fără un studiu sau o obicinuire prealabilă să înţeleagă dialectul vorbit la sudul Balcanilor şi vice-versa. Despre aceasta se poate convinge ori cine punînd in asemănare cîte-va texte in ambele aceste limbi:

Mac.-rom.	*Daco-rom.*
Amirăul de ao ariună hilliă ahăt muşată, ce care uă vede, de muşutiaţa ce are până in 24 de ori nu poate	Impăratul de aice are o fică atît de frumoasă că cine o vede de frumuşeţa ce are până in 24 de oare nu poate

[1]) Rom. Stud. p. 103.
[2]) Ansprüche, p. 197.

să rămînă bun; i va să glărească, i va să zurluiască, i va să vătămă de ahîta vrere ce prinde cătră mușuțeata a lei [1]).

La'uă 'nveastă

Șuță-mi-te'nveastă șuță-mi-te!
S'ti 'ntrebăm s'ti sburim
Ma s'ti duci nu te alasăm;
Pi cale ne 'nchisiși
Si curînd tine fugiși
De soare și lună te despărțiși
Ș' tinereța localui u dedeși! [2])

să rămînă teafăr; sau o să se prostească, sau o să nebunească sau o să se omoare, de atîta iubire ce prinde cătră frumușeța ei.

La o nevastă

Intoarcete nevastă intoarcete!
Să te'ntrebăm și să'ți vorbim
Dar să te duci nu te lăsăm
Pe drum tu pornișI
Și curînd tu fugiși
De soare și lună te despărțiși
Și tinereța la mormînt o dăduși!

Aceste doue dialecte sunt deci cu totul deosebite, cel puțin la prima videre. Să studiăm acuma constituirea lor lăuntrică, pentru a vedea dacă aceste doue idionuri pot fi productul aceluiași popor și aceluiași teritoriu.

D-l *Hunfalvy* pentru a proba această obărșie comună a ambelor limbi românești pune in asemănare mai multe cuvinte, a căror formă ar fi identică in ambele limbĭ și deduce de aice desvoltarea lor comună: „O asemene potrivire atît in formele identice cît și in acele ce se indepărtează de prototipul latinesc poate fi esplicată numai cît prin obărșia comună a ambelor dialecte“ [3]). D-l *Hunfalvy* deduce din faptul că intălnește in ambele „dialecte“ forme identice precum, ac=ak, alb=alb, dinte=dente, aud=

[1]) *Vangheliu Petrescu Cruşovanu*, Mostre de dialectul Macedo-Romîn, București, 1882.

[2]) Cîntece de Miriologhi (Bocete) din Macedonia de *Th. T. Burada*, publ. in Conv. Lit. anul XVII 1883 p. 117.

[3]) Ansprüche, p. 207.

aud, etc. desvoltarea comună pe acelaşi teritoriu. Această imprejurare nu probează insă absolut nimic, de oare ce se intîlnesc o mulţime de forme identice sau foarte apropiete, intre limba romînă şi surorile ei occidentale, cu care n'au avut nici odată o desvoltare ci numai cît o origine comună. Cităm spre exemplu următoarele, care s'ar putea inmulţi după plăcere :

a asculta	italieneşte	ascoltare
a descoperi	„	discoperire
acru	„	acro
a ajunge	„	aggiungere
a ajuta	„	ajutare
amîndoi	„	amenduoi
apoi	„	poi
aer	provensal:	aër
altar	„	altar
alună	„	aulona
amar	„	amar
an	„	an
a desumfla	catalan	desinflar [1]).

Şi cu cît urcăm mai sus in timp, adecă ne apropiem de originea comună a tuturor limbelor romanice, latina, găsim o asemănare mai pronunţată. Aşa in limba veche franceză aflăm o mulţime de cuvinte, pe care această limbă, ce n'au avut nici odată nici cea mai mică atingere teritorială cu cea romînă, pare a le fi imprumutat de la această din urmă. Mai observăm incă că şi semnificarea cuvintelor este identic aceaşi in ambele limbi:

---

[1]) Aceste cuvinte sunt luate din *Cihac*, dictionaire d'Etymologie daco-romane, Fraukfurt am M. 1870. Cele enumerate de noi sunt luate din intăia jumătate a literei *A*. Se poate deci judeca despre mulţimea de cuvinte cu formă identică intre limba romînă şi cele romanice apusene.

abscons, escons	ascuns
absters, ters	şters
angust	îngust
alinter	a alinta
cest	acest
crud	crud
despriz	despreţ
furt	furt
locuste	lăcustă
adiuda-my	ajută-mi
aigrest	agriş
moult	mult
moust	must
numereux	numeros
oust, ost	oaste
occire	ucide
primavere	primăvară
paulme	palmă
plasmateur	plăsmuitor
roupt	rupt
sagette	săgeată
verme	verme
issit	eşit [1].

D-l. Hunfalvy insă mai găseşte şi alt punct de asămănare in căte-va cuvinte latineşti care in ambele dialecte au aceiaşi insemnare, *deosebită* de acea ce o au in limba latină, precum: *barbat*, de la latinescul *barbatus* (cu barbă); *dor* de la latin. *dolor* (durere); *gura* de la *gula* (inghiţitoare), ba chiar *luare aminte*, format in chip mecanic de ambele limbi intr'un mod identic, imităND ambele forma latină deosebită

[1]) Cite-va cuvinte din Rabelais de *A. de Cihac*, in Conv. Lit. anul al X-le 1876 p. 36.

animadversio [1]). Dacă dl. Humfalvy şi-ar fi dat osteneala a cerceta acest fenomen asemănănd limba romînă cu surorele ei apusane, l'ar fi vĕzut reproducîndu-se pe o scară atît de intinsă, in cît nici unui om serios nu iar mai fi putut veni in gînd a deduce din această imprejurare dovada pe care vra s'o găsască domnia sa despre o desvoltare a ambelor limbi romîne pe acelaşi teritoriu. Dar dl. Humfalvy era grăbit a găsi argumente pentru tesa d-sale şi fericit de a fi aflat unul ce i se părea hotăritor nu vroia ca cercetănd mai departe să fie nevoit a se despărţi de dînsul.

Eată căteva esemple despre deviaţiuni de inţeles care s'ar putea inmulţi după vroinţă:

focus latineşte vatra; numai la *Vegetius*, după 350, in sensul de foc.

Rom.	Ital	Span.	Port.	Prov.	Franc.
foc	fuoco	fuego	fogo	foc	feu.

fortuna l. soartă, noroc, care dădu, prin un proces de derivare cam curios, naştere cuvintelor romane care toate insamnă: vînt mare cu ploae, uragan.

Rom.	Ital. Span. Port. Prov.	Franc. vechiu
furtună	fortuna	fortune

Cabalus l. cal de muncă, de rănd, pe cănd numele generic al calului era equus, care s'au pastrat in cuvĕntul frances *équitation*.

Rom.	Ital.	Span.	Port.	Prov.	Franc.
cal	cavalo	caballo	cavallo	caval	cheval.

Manducare l. a mesteca; in limbele romane cu insemnarea mai largă de a mănca.

Rom.	Ital.	Prov.	Franc.
a mănca	manucare, mangiare	mangiar	manger

---

[1]) Ansprüche p. 209.

Caldarium l. bae de aburi, étuve; ia in limbile romanice inţelesul de caldare, cazan.

Rom.	Ital.	Sp.	Port.	Prov.	Franc.
caldare	caldaro	caldera	caldeira	caudiera	chaudière

Ficatum l. pentru jecur ficatum = maiu de găscă ingrăşată cu smochine, *fica* (Ars culinaria de Apicius); ia in toate limbele romanice inţelesul de maiu.

Rom.	Ital.	Sp.	Port.	Prov.	Franc.
ficat	figato	higado	figado	fetge	foie.

Hostis l. străin, duşman; primeşte in toate limbele derivate din latină inţelesul de armată:

Rom.	Ital.	Sp.	Port.	Prov.	V. franc.
oaste	oste	hueste	hueste	host	ost

Necare l. a omori; se specializază in limbele romanice pentru moartea prin apă:

Rom.	Ital.	Sp.	Port.	Prov.	Franc.
ineca	annegar	anegar		negar	noyer

Tornare l. a trage la strug, a rotunzi; ia in limbele romanice inţelesul de a vărsa, turna, inturna, răsturna.

Rom.	Ital.	Sp.	Port.	Prov.	Franc.
a turna, a se turna	tornare	tornar			se tourner.

Se inţelege de la sine că cele douĕ idiomuri româneşti vor fi mai apropiate intre ele de cum o sunt surorele lor apusene, pentru simpla pricină că pe cand limbele latine apusene au cu ele *un singur element comun*, cel latin, intre dînsele au *trei elemente comune* şi anume cele mai insemnate: cel latin, cel trac şi cel slavon. Eată cum se pot uşor esplica particularităţi ce nu se vĕd de cît la dînsele, precum schimbarea guturalelor in labiale: *apa* din *aqua*, *lapte* din *lacte*

lemn din *lignum*; diftongarea lui *e* in *ea* şi *oa* când silaba următoare este scurtă precum: *earbă* din *herba*, *doamnă* din *domina*, *oaste* din *hostis*. *etc.*

Am vĕzut că asemănarea intre schimbările de inţeles a aceluiaş cuvînt latinesc in cele douĕ limbi romîne, acea din Dacia şi acea din Macedonia, nu dovedeşte absolut nimic in privirea unei desvoltări a acestor două limbi pe acelaş teritoriu, de vreme ce vedem reproducĕndu-se acelaş fenomen pe o scară mai intinsă intre toate mădulările familiei latine, care de şi au fără indoială aceeaşi obărşie, totuş nu s'au desvoltat nici odată pe acelaşi pămînt. Argumentul acesta al d-lui Hunfalvy nu poate deci avea nici o tărie. Noi v'om atrage luarea aminte asupra unui altui fapt, care rămîne absolut neesplicabil in ipoteza unei desvoltări comune a ambelor limbi romîne.

In această ipoteză anume ar trebui ca limbele acestor două popoare să aibă *pentru termenii de obărşie latinească*, acelaşi cuvînt pentru aceiaşi ideie. Găsim din contra din asemăluirea acestor limbi că de şi s'au adăpat la isvorul comun al latinităţei, ele intrebuinţază adese ori termini, deosebiţi, tot de obărşie latineaseă, pentru reproducerea aceleiaşi idei. Ast-feliu găsim că:

daco-rom.	de la lat.	in mac.-rom-se numeşte	de la lat.
luna	*luna*	*mesu*	*mensis*
tener	*tenerus*	*gione*	*juvenis*
douezeci	*duo decem*	*gingiţi*	*viginti*
cugeta	*cogito*	*mintuesc*	*mens*
trimite	*transmito*	*pitrece*	*pertrajicio*
cere	*quaero*	*dimandare*	*de mandare*
săruta	*salutare*	*başare*	*basiare*
friguri	*frigus*	*hievra*	*febris*
pămînt	*pavimentum*	*loc, ţară*	*locus, terra*
strica	*striga (strix)*	*rupere, spargere*	*rumpo, spargo*

Cuvintele identice cu daco-rom. ce există in limba mac.-rom.

precum *mintui* (cu i), *pitrece*, *loc*, *rumpe*, au alt inţeles de cît acela ce'l posed in mac.-rom. Prin urmare videm că aceiaşi noţiune este reprodusă in ambele limbi prin cuvinte latineşti deosebite şi că din potrivă acelaş cuvînt de obărşie latină are in ambele limbi un alt inţeles. Aceste deosebiri nu se pot insă nici de cît inţelege in ipotesa unei desvoltări comune a ambelor limbi. Căci ce imprejurare ar fi putut impinge pe Romînii din Dacia trajană a forma cuvîntul de friguri după radicalul frigus pe când acei din Macedonia să'l alcătuească după insuşi forma derivată latinească, *febra*? Pentru ce Daco-Romînul ar fi scos el cuvîntul de săruta, in inţelesul de basiare, de aiurea de cât din prototipul latinesc, şi anume din salutare, şi este de observat că Daco-Romînii au trebuit să formeze acest nou cuvînt după disfacerea lor de trunchiul macedono-Romîn, când perduse de mult atingerea cu elementul roman din care eşise. Dacă acuma presupunem că au uitat cuvântul de *başare* al Macedono-Romînilor, ar fi natural să'l găsim inlocuit cu un altul de origină streină, slavon sau altă ceva, ear nu cu unul tot latinesc, pe care Daco-Romînii n'ar fi avut de unde să'l iee. Dl. Hunfalvy nu face să reiasă decât asemănările ce ar fiinţa intre daco—şi macedo-romîna; dacă s'ar urma pe aceiaşi cale cu romîna şi italiana, s'ar pute uşor dovedi o asemanare aproape tot aşa de mare intre ambele limbi. De altfeliu cum s'ar putea explica forma aproape identică a vorbei ambo: *amendoi* in romăneşte *amenduoi* in italieneşte, precum şi altor termini reproduşi mai sus?

Pentru a judeca despre gradul de afinitate a două idiomuri, noue ni se pare că nu trebuie să ne ocupăm de punctele *asemănătoare*, fără de care nu poate exista o afinitate, ci de *deosebirile* pe care idiomurile comparate le infăţoşază de la unul la altul.

Dacă asemănăm gramatica ambelor limbi romîne, găsim că plusquamperfectul este format intr'un cu totul alt chip in

limba macedo-romînă, de cît in cea daco-romîna. In locul finalei *sem* etc. găsim in limba macedo-romînă ca și in cea franceză imperfectul verbului ajutător și participiul trecut a verbului conjugat:

Daco-Rom.	*Macedo-Rom.*
eu avusem	eu aveam avută
tu avuseși	tu aveai avută
el avuse	el avea avută
noi avusem	noi aveam avută
voi avuseți	voi aveați avută
ei avusă	elji avea avută

Conjuctivul este format in limba macedonică in toate timpurile sale intr'un chip cu totul particular, prin ajutătorul *si furi* (fuerim) pe cînd in daco-romîna el ie naștere prin conjucțiunea *să*, *que* al Francezilor.

Daco-Rom.	*Macedo-Rom.*
Să am	Si furi că eu am
să ai	„ tu ai
să aibă	„ el are
să avem	„ noi avem
să aveți	„ voi aveți
să aibă	„ elji au.

In macedo-romîna se pune preposiția *de* după numeralele de la 10—20 pe cînd in daco-romîna numai pe la 20 inainte: „Hristos avea doisprezece di apostoli".

Pănă și vocalismul acestor doue limbi este deosebit, căci limba mac.-rom. nu posedă vocala adîncă guturală: *î* inlocuind-o pretutindene cu cea mai slabă *ă* aice deosebirea este cu totul insemnătoare, căci se referă la însăși constituirea fundamentală a limbei.

Macedo-romîna posedă in sfîrşit mai multe cuvinte a căror inţeles este mult mai apropiet de acel latinesc de cît cuvîntul identic daco-romîn. Ast-fel a *vătăma*=*victimare* are in mac.-rom. inţelesul latinesc de ucide, pe cînd in daco-rom. are numai pe acela mai indepărtat de a rîni, a face reu. *A spune*=exponere insamnă in mac.-rom. a arăta, pe cînd in daco-rom. are inţelesul de a zice.

Alcătuirea frasei este apoi cu totul alta in ambele limbi şi in deobşte, cu toată asemănarea ce se află intre ele şi care este mai mare de cît acea care le leagă de idiomurile latine apusene, ele sunt indestul de deosebite şi alcătuesc doue feluri de a vorbi atît de deosebite in cît nu este cu putinţă a se admite că ele să se fi desvoltat pe acelaş teritoriu.

Daco-Romînii şi Macedo-Romînii sunt deci doue popoare deosebite prin obîrşia lor, care datoresc asemănarea lor covîrşitoare imprejurărei că se trag din amestecul aceloraşi elemente. Pentru Romînii din Macedonia elementul latinesc provine de la coloniile pe care incă republica romană le trimisese in acea ţară, in Epir şi in Tesalia după reducerea Macedoniei in stare de provincie. Latinii se hultuiră aice pe elementul de baştină, care era de viţă tracă, ca şi in Dacia traiană, unde un popor tot de rasă tracă, Daco-Geţii, formau substratul pe care se răsădi floarea romană. In sfîrşit elementele slave fură aduse de poporul Slovenilor, care inecâ Europa răsăriteană din lanţul Carpaţilor până in fundul Greciei. Nu este deci de nevoe pentru a explica aflarea unui popor de viţă latină la sudul Balcanilor, de a'l aduce aice din Dacia traiană, cînd obîrşia sa deosebită este atît de uşor de găsit in izvoarele istoriei romane.

O altă greutate şi aceasta neresturnabilă, se ridică insă in protiva părerei că limba daco-romînă n'ar fi de cît un dialect al celei macedo-romîne, care luâ fiinţă după ce o parte

din acest popor se despărți de trunchiul comun pentru a merge să se stabilească pe cursul inferior al Dunărei.

Este anume un fapt recunoscut de către toți acei ce au visitat pe Romînii de la nordul Dunărei, anume că acest popor formează un tot mai pe deplin omogen. De și este împrăștiet pe un teritoriu de aproape 300,000 kilometri patrați, intindere egală cu acea a Italiei și care intrece jumătate din acea a Franției, poporul romîn nu infățoșază mai de loc deosebiri dialectale in limba de care se slujește. Sunt oare care deosebiri in accent, in pronunțare, in vocabular, dar dînsele chiar sunt minime și nu se intind nici de cît asupra esenței limbei. Aceasta este din potrivă una și aceași și este ințeleasă fără de nici o greutate de la malurile Tisei la acele ale Nistrului. Un atare fapt poate părea in destul de afară din cale, cînd intîlnim aiure deosebiri atît de insemnate in felul vorbirei aceluiași popor; ast-fel este cunoscut că Normandul nu se ințelege cu Provansalul precum și Lombardul nu poate pricepe pe locuitorul Romagnei, nici Venețianul pe Piemontez [1]). La aceste popoare unitatea națională nu este mănținută de cît prin limba cultă care pătrunde in toate ungherele. La Romîni unitatea este firească; aceiași limbă slujește poporului intreg ca mijloc de impărtășire a gândirilor [2]) și apoi unitatea poporului nu este numai cît intelectuală, ci se intinde incă și la partea morală, la moravuri și la obiceiuri.

Această omogenitate atît de deplină a poporului romîn ar rămănea neesplicabilă dacă s'ar admite că deosebitele sale părți de dincoace de Dunăre s'ar fi desvoltat intr'un chip separat. Pentru a ne da samă de ea, trebue numai de cît

---

[1]) *Emile Picot*, Les Roumains de la Macedoine, Paris, 1875, p. 34.

[2]) *Emile Picot*, Documents pour servir à l'étude des dialectes roumains, Paris. Cf. *Cihac*, dictionnaire d'Etymologie daco-romane, Eléments Slaves etc. Francfort s. M. 1879, p. X.

să primim părerea că deosebitele elemente din care se alcătueşte naţionalitatea romînă sau fiert intr'un singur tot in mijlocul Carpaţilor. Atunci se poate uşor găsi cheia unităţii etnice a poporului românesc.

E drept că şi ipotesa sulzero-rösleriană caută să esplice in felul ei unitatea naţională a neamului românesc, punĕnd inchegarea ei in sudul Balcanilor. Dar in acest caz *această unitate ar trebui să fie tot aşa de deplină şi pentru Romînii din peninsula balcanică*, cea ce nu se intîmplă, după cum am vĕzut'o mai sus. Trebue intr'adevăr luat aminte că pentru a explica diferenţele (fie şi numai cît dialectale) intre Romînii din Macedonia şi acei din Dacia, trebue admis numai de cît că aceste doue limbi *incepură a se diferenţia după dispărţirea popoarelor ce le vorbesc. Formaţiunea limbei româneşti nu era deci incă terminată cînd Romînii care veniră să ocupe Dacia* (in ipotesa rösleriană) *se desfăcură de trunchiul lor de baştină, Romînii din Balcani, cătră sfirşitul veacului al XII-lea.* Şi fiind că un dialect şi incă unul aşa deosebit nu ie fiinţă in cîţi-va ani, eată-ne siliţi de a admite că diferenţarea limbei daco-romîne de acea a Macedo-Romînilor se urmări incă un timp oare care după aşezarea lor in Dacia, până ce ajunseră ambele idiomuri a lua forma lor definitivă [1]).

Acuma insă, dacă formaţiunea limbei romîne nu era incă

---

[1]) Posedăm dovezi positive că aceste doue limbi erau diferenţate şi anume asupra unui punt prea important, forma articolului postpus (care la Romînii de la nordul Dunărei este *ul* ear la cei de la sud *lu*) incă de la inceputul veacului al XIII-le. Ast-fel pentru Valachii din Peninsula Balcanului intălnim la scriitorii Bizantini incă de prin secolul al X-le (Const. Porphyrogenitul) numele Serbilor sub forma curioasă : Σέρβλοι care nu se poate explica ast-fel de cît prin acea că Bizantinii primise numele acestui popor transmis prin Romîni: *Sirb-lu, Sirb-lii.* Daco-Romînii din potrivă in un document din veacul al XIII-lea, 1231 (vezi mai sus p. 138) aveau forma *ul* pentru articolul postpus—Bui*ul* filio Stoje".

terminată cînd Romînii ocupară Dacia, ea ajunse a'şi fixa formele după aşezarea acestui popor la nordul Dunării. Carpaţii inse opuseră tot-deauna o stavilă neinvinsă popoarelor ce locuiau pe ambile lor laturi. Eată pricina primordială a desbinărei politice in care au intărziat Romînii. Partea acestui popor care ocupase Transilvania intrâ in curînd in sfera de intindere firească a poporului unguresc, care se stabilise in cîmpiile Tisei şi a Dunărei mijlocii şi de acolo putu uşor pătrunde in Transilvania prin largile văi ale Sameşului şi Mureşului. Ramura răsăriteană a neamului românesc care ocupă astăzi o parte din şesul cel mare oriental al Europei, unde se intinse puterea rusască, îşi vězu in curănd soarta hotărită prin istoria acestui popor. Dar carpaţii n'au ridicat numai căt o stavilă politică intre Romînĭ; ei se opuseră chiar şi la atingerea fisică a poporaţiunilor pe care le despărţiau. Romînĭ din Moldova şi Valahia trăiră cu totul deosebiţi de fraţii lor transcarpatini. Toată istoria lor o dovedeşte cu prisosinţă; ast-fel pe căndă faptele caracteristice a le istoriei principatelor dunărene sunt aproape aceleaşi in ambele ţeri, acele ce se referă la istoria Romînilor din Transilvania sunt cu totul deosebite, ca şĭ căndă sute de poşte i'ar fi despărţit. Este dovedit prin documentele şi prin istoricii analisaţi de noĭ mai sus că Romînii se aflau incă de prin secolul al XII-le de ambele părţi a le Carpaţilor. Puţin timp după aceasta îi videm coborîndu-se din Maramureş in Moldova şi cu câţi-va ani inainte îi intălnim tocmai in Oltenia. Departarea intre aceste de pe urmă ţeri este insă imensă şi *dacă limba Romînilor n'ar fi fost incă formată căndă ei au venit in Dacia, ar fi trebuit ca, desvoltăndu-se mai departe, să dee naştere in nişte regiuni atăt de indepartate prin aşezarea lor, la nişte dialecte aproape tot atăta de deosebite intre ele, precum este deosebit pretinsul dialect al Macedo-Romînilor şi acel al Daco-Romînilor.* Aceasta insă nu s'intîmplă, ci Romănii de dincoace de Dunărea vorbesc o limbă una şi aceeaşi.

Teoria lui Rösler nu poate eşi din această dilemă : sau limba românească era in stare de formaţiune când Romînii trecură Dunărea şi atunci ar trebui să aflăm dialecte intre provinciile indepartate locuite de Romîni la nordul fluviului, sau limba lor era acum inchegată şi atunci deosebirile ei de macedo-romîna rămîn o găcitoare neinţeleasă.

Să trecem acuma la elementele streine conţinute in limba romînă vorbită la nordul Dunărei şi a căror fiinţare in ea se pretinde a nu putea fi esplicată de cât prin formaţiunea sud-dunăreană a acestei naţionalităţi. Limba Romînilor Daciei traiane infăţoşază câte-va cuvinte de obărşie greacă şi anume vechi [1]), a căror aflare in organismul seu pare a trebui să rămână neinţeleasă pentru acei ce ca noi susţin că acest popor n'a părăsit nici odată Dacia, şi care din potrivă s'ar esplica prea uşor in ipoteza zemislirei poporului românesc in apropierea naţionalităţei greceşti.

Printre aceste cuvinte vom cita: *mic*=μικρὸς, *argat*=ἐργάτης, *camătă*=κάμματος, *martur*=μάρτηρ, *acum*=ἀκμὴν, *păreu*=πορὸς, *papură*=πάπηρος, *tufă*=τύφη, (in inţelesul de nimic, precum in expresiunea: tufă in pungă), [2]) *cimbru*=θύμβρος.

Esplicaţiunea acestui fapt este insă cu totul firească. Este cunoscut că o parte din coloniile stremutate de Romani in Dacia, erau de obărşie din Asia minoară, adecă din ţeri unde se vorbea greceşte şi coloniştii sosiţi din aceste provincii trebuiau să vorbească şi această limbă, cel puţin generaţia care fu adusă in Dacia. Ea dispăru in sinul elementului roman, dar nu fără a lăsa urme a fiinţărei sale in cîte-va cuvinte de obîrşie elină care se află astăzi in limba romînă.

---

[1]) Acele moderne au fost introduse mai ales in epoca Fanarioţilor.

[2]) Trebuie deosebit cuvîntul in acest inţeles, care se trage evident din grecească de celalalt cuvînt identic : *tufă* (de iarbă, flori) de la latinul *tufa*.

Ast-fel de și limba de obștie admisă pentru inscripțiuni este cea latină, se găsesc totuși mai multe de aceste redactate in limba grecească [1]. O cohortă ajutătoare de Greci din Comagena, provincie așezată in Asia lângă malurile Eufratului, era stabilită in Dacia, și se știe că aceste cohorte erau compuse din străini deștărați, tocmai in scopul de a distruge naționalitatea lor.

Aceste colonii grecești trimise in Dacia aveau Dumnezeii lor, templele și preoții lor precum și intovărășirile lor particulare. Ast-fel intîlnim pe *Jupiter Tavianus* adorat de *collegium Galatorum* la Zeugma; aiurea aflăm pe *Galatae consistentes*, *collegium Asianorum* sub un *spirarcha*, *collegium utriculariorum Adrastae*. Tot așa mai intălnim inchinarea lui *Jupiter Heliopolitanus* și a lui *J. Erisenus*, a lui Ζευς Σαρδένδηνος, a lui *Deus Azizus* numit și *puer bonus posphorus*, a lui *Aesculap din Pergam* a lui *Jupiter Dolichenus deus Commagenorum*, *etc. etc.*

Culturile *Isisei* și ale lui *Mithra*, de și impräștiete in tot imperiul Roman, poartă in Dacia un caracter grecesc deosebit. Așa Isis poartă numele de *Myrionyma* și Mithra sau soarele pe acela de *Hierobulos*, care nu este altă ceva de cît zeul Ιαρίβουλος din Palmira.

Preoții care slujesc aceste zeități poartă adese ori nume de o coloare grecească neindoelnică; așa bună oară pentru inchinarea lui Jupiter Dolichenus găsim următoarea inscripțiune care pomenește nume de preoți fără indoială Greci:

Iovi optimo maximo dolicheno et deo Commagenorum, Aurelius Maximus et Addebar Semei et Oceanus Socratis sacerdotes, v. l. p. [2]

Apoi iscripțiunile amintesc uneori anumit indivizi de obîr-

---

[1]) *Akner und Müller*, Römische Inscriften in Dakien, No. 79, 192, 362, 541, 608, 666, 699, 850, 875, 877, 948.

[2]) *Akner und Müller*, l. c. No. 558. Pentru această chestiune vezi *Goos*, Untersuchungen ueber die Innerverhältnisse des trajanischen Dakiens in Arhiv für siebenbürgische Landeskunde, 1874, p. 108 ș. u.

şie din Asia. Ast-fel un *civis Bithinum*, o *Isidora domo Asiae.* [1])

Toate aceste fapte arată indestul de lămurit că Asiaticiĭ erau destul de numeroşi in Dacia şi că ei păstrase, cel puţin in cele intăi tîmpuri ale petrecerei lor in noua patrie, conştiinţa individualităţei lor deosebite de restul societăţei aduse cu ei in Dacia, prin urmare caracterul lor particular, grecesc.

Faţă cu nişte asemine imprejurări ar fi cu totul afară din cale a nu găsi in limba romînă de astăzi urmele unui element constitutiv atît de insemnat al acestei naţionalităţi. Nu este deci de nevoie a recurge la teoria emigraţiunei transdunărene pentru a esplica grecismele limbei româneşti.

Dl. *Hunfalvy* dă o valoare cu deosebire insemnată cuvîntului *biserică*, pe care 'l derivă din grecescul Βασιλικὴ şi asupra căruia observă următoarele: „In toate limbele slave biserica se numeşte *cirkve*, pe cînd in toate cele romanice numele seu se trage din latinescul *ecclesia.* Dacă limba romînă ar fi luat naştere la nordul Dunărei in Transilvania sau România actuală, ar trebui ca cuvîntul pentru această idee să fie sau *ecclesia*, presupunând stăruinţa Romînilor in Dacia, sau *circve* din pricina vecinătăţei Slavonilor. Cuvîntul biserică arată deci o obîrşie meridională, o vecinătate a naţiunei greceşti.“ [2]). Vom observa mai intăi că cuvîntul romînesc *biserică* nu se trage din prototipul grecesc Βασιλικὴ, dar din derivatul seu latinesc *basilica*, după cum şi cuvîntul frances *église* îşi trage rîndul de la forma derivată latină *ecclesia* şi nu de la acea primitivă grecească Ἐκκλησία. Intr'adevĕr cuvîntul romînesc posedă pe *b* inițial latin şi nu pe *B* grecesc. Tot aşa e şi cu *botez* care vine de la latinescul *baptizo* şi nu de la grecescul Βαπτίζω, căci *B* inițial grecesc s'au pas-

---

[1]) C. I. L. III Nr. 1222, 1324

[2]) Ansprüche, p. 211.

trat in toate cuvintele imprumutate din această limbă; aşa *Văpsea* de la βάπτω; *Vasilicale*, Βασιλικὰ; *varvar*, βάρβαρος; etc. Acest cuvînt *biserică*, care n'ar fi extraordinar la Romînii de la nordul Dunărei, chiar cînd s'ar trage din greceşte, a fost deci lăsat in ea de colonii romani care'l imprumutase de mai inainte din limba greacă. Cea ce dovedeşte insă intr'un chip invederat că acest cuvînt n'a trebuit numai de cît să fie imprumutat de Romîni de la Greci, este aflarea lui la Ladinii din Engadin (Sviţera) sub forma *Baseilgia*=biserică, care popor de viţă romană n'a fost nici odată in atingere directă cu coborîtorii lui Temistocles. Eată la ce se reduc „puternicile" argumente a le D-lui Hunfalvy!

Dar fiind vorba de *biserică* să nu uităm a aminti o altă intimpinare, cu mult mai extraordinară a d-lui Tomaschek, ucenicul cel nou al teoriei Rösleriane, care ca toţi neofiţii imbrăţoşază cu o căldură tinerească invăţătura, a cărui adevăr, din nenorocire, nu'l inţelesese la prima intălnire. El se rosteşte in chipul următor asupra acestei imprejurări in cea mai nouă scriere a sa asupra Romînilor: „Este cu totul peste putinţă de a susţinea o stăruinţă a locuinţei Valachilor in regiunea Carpaţilor cu incepere de la perioada romană... Limba infăţoşază in cea mai mare parte a elementului seu roman nu caracterul lui *sermo latinus* din prima epocă imperială dar o desvoltare mult mai tîrzie, starea lui *sermo rusticus* dintre anii 400 şi 600 d. H." Domnul Tomaschek aduce in sprijinul acestor cuvinte vorbele creştineşti de obîrşie latină care se află in limba romînă şi pe care le am reprodus şi noi mai sus, (pentru a dovedi că Romînii primise cele intăi noţiuni ale creştinismului incă din vremile stăpînirei romane). Ast-fel d-sa inşiră vorbele: lege, dumnezeu, sănt, a se inchina, a blastama, păcat, botez, păgîn, cruce, ajun, pareasime (quadragesima) etc. Apoi adauge: „Foarte

insemnat pentru chestiunea valacă şi una din dovezile cele mai incheietoare pentru posiţia şi obîrşia acestui popor este şi cuvĕntul *biserică*, macedo-romîn *beserica*, istrian *baseriche*. Am rămănea foarte indatoraţi apărătorilor continuităţei locuinţelor romîne in Dacia traiană, dacă ar bine voi să ne spună in ce chip oare s'ar fi putut desvolta şi mănţinea acest cuvĕnt in inţelesul pe care 'l are, in regiunea Carpaţilor, fără de a pune in joc combinaţiunile cele mai peste putinţă" [1]). Totuşi acelaş autor recunoaşte singur că „tot acest cuvînt de basilica s'au pastrat in sensul de biserică şi in dialectul Grisonilor sub forma *baselgia*, *baseigia*" [2]). La rîndul nostru nu inţelegem şi am ruga pe d-l Tomaschek să ne lămurească pentru ce obîrşia cuvîntului la Romîni ar cere un danţ de combinaţiuni peste putinţă pe cînd aflarea lui la Ladini s'ar inţelege de la sine? Dar apoi *sermo rusticus* a d-lui Tomaschek care era vorbit de latinii peninsulei Balcanului, şi a cărui caracter l'ar păstra elementul romanic al limbei romîne, ni se pare că nici cel mai indrăcit „Hexentanz" n'ar putea isbuti a regăsi din el măcar o singură frasă. Cine au auzit vre odată vorbindu-se de el, dacă nu prin cele doue cuvinte din Theophylact şi Theophanes: „torna fratre"? Cel mai vechiu text in limba romanică păstrat pănă in zilele noastre este jurămîntul lui Carol Pleşuvul din 842 şi aceasta pentru apus, unde se află o tradiţiune literară puternică. Şi d-l Tomaschek pretinde a recunoaşte in elementul latin al limbei romîne caracterul dialectului romanic oriental din veacul al IV—VI-lea după Christ! O asemene pretenţie este curat vorbind absurdă, şi numai cît chestiunea romînă in care interesul adevărului nu este singurul mobil a pretinselor cercetări ştiinţifice, putea da naştere unor asemene aiurări.

---

[1]) *Tomaschek*, Zur Kunde der Haemus Halbinsel, Wien, 1882, p. 54: „venn sie nicht einen Hexentanz der abentheuerlichsten Combinationen aufführen wollen".

[2]) Ibidem.

Un alt element a cărui aflare in limba romînă ar stîrni greutăţi faptului stăruinţei Romînilor in Dacia, este aşa numitul element *albanez*. Este netăgăduit că limba Romînilor de la nordul Dunărei conţine cîte-va cuvinte care se apropie de albaneza şi care samănă a se trage din ea. Dicţionarul d-lui *Cihac* numeră vr'o patru-zeci, din care insă cele mai multe se pot pune la indoială. Poporul albanez fiind cu totul despărţit in mod geografic de acel daco-romîn, s'ar părea că infăţoşarea acestui element in limba sa n'ar putea fi esplicată de cît prin formaţiunea sud-dunăreană a acestui popor.

Să cercetăm această intimpinare, care pare prea insemnată la prima videre:

In rîndul intăi observăm că elementul aşa numit albanez a limbei romîneşti nu se află numai cît in vocabularul seu, care din protivă pare a fi suferit numai o slabă inriurire, dar incă in formele generale ale limbei precum in formaţiunea viitorului verbelor prin ajutătorul *voi*: voi avea, vei avea, va avea, care este identică cu acea a limbei albaneze care face viitorul seu tot prin ajutătorul voi, *do*: do kem, do kes, do ket=voi avea, vei avea, va avea. De asemene este şi cu articolul care se pune in romăneşte ca şi in albaneza in urma substantivului, pe cînd in limbile neolatine apusene el formează un cuvĕnt deosebit care merge inaintea numelui: omu-*l*, feme-*a*, căne-*le*; *l'*homme, *la* femme, *le* chien. In limba albaneză avem deasemene: kjen-*i*=cînele kjen-*te*=cînii. O a treia particularitate a limbelor romîne şi albaneze este modul de formaţiune a numeralelor intre zece şi doue-zeci prin interpunerea preposiţiei *spre* intre unităţi şi zecime:

Romîn	*Albanez*
un *spre* zece	vji *mbe* djete
doi spre zece	dn mbe djete
trei spre zece	tre mbe djete

Este inviderat că dacă vecinătatea a doue popoare poate da samă despre imprumutările mutuale ce ele îşi pot face in vocabularul lor, această imprejurare nu este indestulătoare pentru a esplica inriurirea pe care o limbă o exercitează asupra insuşi constituţiunei celeilalte, asupra modificărei flexiunilor, regulelor gramaticei sau a le sintaxei. Inriurirea in acest de pe urmă caz este cu mult mai adîncă; ea au atacat chiar esenţa limbei şi nu numai cît partea sa cea mai puţin insemnată, comoara vorbelor sale. Pentru a esplica o asemene inriurire vecinătatea a doue popoare nu mai ajunge; trebue să se fi intîmplat amestec, absorbire a unei rase prin cealaltă.

Insuşi d-l *Hunfalvy*, cu toate că nu pare a'şi da bine samă despre deosebirea nemăsurată ce se află intre aceste doue feluri de inriuriri, primeşte teoria d-lui *Tomaschek*, care tocmai pentru a esplica fiinţarea acestor elemente albaneze, constitutive in limba romînă, le face să vină din *amestecul rasei latine* a cuceritorilor Romîni *cu poporul trac al Bessilor*, care locuiau in acel timp regiunea Balcanilor. „Cînd un popor se amestecă cu un altul, precum a făcut-'o Tracii şi anume Bessii cu coloniştii Romani şi cu veteranii legiunilor şi 'şi perde limba, el face tot deauna să treacă in noul seu idiom, cîte-va forme gramaticale din cel vechiu“ [1]). Nu este oare de mirat de a găsi lîngă o gândire aşa de limpede şi de adevărată (care ce e drept nu este de cît imprumutată), această-laltă care o contrazice de a totului tot: „Aceste analogii in formele gramaticale trebue să intărească presupunerea că *obîrşia comună* a limbei romîne trebue să fie căutată in sud *in apropierea Albanezilor*“ [2]). Originea

---

[1]) Ansprüche, p. 213.

[2]) Idem, p. 212: „so muss dies die Vermuthung bestärken, dass der *gemeinschaftliche Ursprung* der rumänischen sprache im Süden *in der Nähe der Albanischen*, gesucht werden müsse“.

comună a limbei romîne? şi cu ce? d-l *Hunfalvy* pare a se gîndi la o origine comună a romînei cu albaneza; apoi el zice anumit că această origine trebue căutată in apropierea Albanezilor.

A fi insă apropieţi este cu totul altă ceva de cît a avea o origine comună. După d-l *Hunfalvy* limba romînă ar avea o origine comună cu albaneza, s'ar fi desvălit insă in vecinătatea acesteia şi in acelaş timp s'ar trage din Bessii romanisaţi. Ce logică!

Vecinătatea deci a Albanezilor n'ar putea esplica elementul *tracic* (eată adevăratul seu nume) al limbei romîneşti. Protivnicii stăruinţei Romînilor in Dacia se vĕd ei inşii siliţi a recurge la o altă esplicaţiune. Ei admit că acest element este datorit unui popor de *viţă tracă*, ca şi Albanezii de astăzi, care fiind absorbit de inriurirea covîrşitoare a romanisărei „făcù să treacă in noua sa limbă cîte-va particularităţi ce se aflau in cea veche". Dacă lucrurile sunt astfel, pentru ce nu am admite oare că acest element *trac* din limba daco-romînă vine de la poporul *Geţilor* sau al *Dacilor*, pe care Romanii îl romanisară in Dacia traiană, intru cît astăzi este obşteşte recunoscut că Geţii şi Dacii erau popoare de rasă tracă, ca şi vechii Bessi sau Albanezii de astăzi? Eată deci că şi elementul pretins albanez din limba romînă este pe deplin esplicat şi anume earăşi fără a recurge la tesa formaţiunei naţionalităţei romîne la sudul Dunărei.

Cîte-va consideraţiuni filologice pe care le imprumutăm de la D-l *Hasdĕu* [1]), vor intări incă şi mai mult această esplicare a albanismelor limbei romîne.

Limba albaneză posedă şi dînsa elemente latineşti, de şi sunt mult mai puţin numeroase de cît acele ce se află în cea românească; dar aceste elemente sunt in cea mai mare parte altele de cît acele ce se află în româneşte, bună oară:

---

[1]) Istoria critică, p. 303 şi urm.

albanez	*latin*	*romîn*
tra	trabs	grindă (slavon)
mic	amicus	prieten (id)
kembe	gamba	glesnă (id)
giind	gens	neam (maghiar)
fer	infernum	iad (slavon)

Altă dată acelaş obiect e desemnat in ambele limbi tot prin un cuvĕnt latinesc insă deosebit.

albanez	*latin*	*romîn*	*latin*
grie	grex	turmă	turma
liume	flumen	riu	rivus
fat	fatum	soartă	sors

Aceasta nu face decît intăreşte observaţia insemnată mai sus (p. 221) că limba albaneză ca şi cea macedo-romînă au imprumutat elementul lor latinesc la un izvor deosebit decît acel de unde'l trase limba daco-romînă.

Sunt cîte-va cuvinte romîne inrudite cu albaneza, care dovedesc tocmai in chipul cel mai neindoelnic că elementul aşa numit albanez al limbei româneşti n'a putut fi luat de la acest popor, dar că aparţinea unui altuia de aceaşi rasă, cea ce esplică indestul analogia ce se regăseşte intre terminii româneşti şi acei albanezi.

Ast-fel cuvîntul *barză* insamnă pe româneşte cocostărc şi anume varietatea cea cu totul albă a acestui soiu de păseri. Acest cuvînt işi găseşte etimologia numai căt in albanezul *bard* care vra se zică, *alb*. Totuş Albanezii nu numesc cocostărcul cu un nume derivat din *bard*, ci cu un altul cu totul deosebit: *lelek*. Este invederat că Romînii trebuiră să imprumute terminul lor de *barză* de la o altă limbă de origine identică cu acea albaneză, care insă poseda pe cît adjectivul *bard* pe atîta şi substantivul *barză* din care Romînii nu luară decît pe acest din urmă; căci ei nu puteau doară imprumuta de la Albanezi o insemnare derivată pe care aceştia nu o pose-

dau ei inșii, și dacă s'ar admite că Romînii au dat ei la lumină această insemnare derivată de *barză*, ei ar trebui cu atîta mai mult să posede in limba lor cuvîntul rădăcină *bard* =alb, care nu se află, fiind inlocuit prin latinescul alb=albus. Albanezii posed deci cuvîntul originar *bard* și nu pe derivatul seu *barză*. Romînii din protivă posed pe derivativul barză și nu pe originarul *bard*. Ne pare inviderat că acest imprumut deosebit al aceluiași termin a fost făcut de ambele limbi la un izvor comun, limba tracă, care era vorbită atît la nordul cât și la sudul Dunărei. Tot ast-fel stă lucrul și cu cuvintele următoare, care au in cele douě limbi, romîna și albaneza insemnări deosebite de și pleacă fără indoială din aceași rădăcină.

Rom.	*Alb.*				
Mire	*mire*	(frumos)	*mireh*	(zendic)	insurat
Codru	*kodre*	(movilă)	*kod*	(celtic)	pădure
Mal	*malli*	(deal, culme)	*mala*	(scr.)	creastă de munte
Ciocărlie	*zok*	(mică pasere)	*ciakur*	(pers.)	pătărniche
Șiopărlă	*șapi*	șopărlă	σαπρα	(grec.)	șopărlă

Insemnate sunt mai ales aceste două din urmă cuvinte intr'adevăr, de și românescul *ciocărlie* este identic cu albanezul *zok*, este inviderat că el a trebuit să vină in românește din o limbă inrudită insă alta de cît albaneza, care limbă poseda acest cuvînt sub o formă mai plină, analoagă persului *ciakur* (c+k+r). Vorba *șiopărlă* care in albaneza au perdut pe *r*, *șapi* și l'au păstrat in limba romînă pe cât și in cea grecească, dovedește lămurit acelaș lucru. Terminul românesc *mire* avănd in această limbă un ințeles mult mai apropiet de acel al cuvîntului identic zendic, decît al celui albanez, dovedește încă că acest cuvînt n'a putut fi imprumutat de către Romîni din limba albaneză, dar că derivă dintr'o limbă

de aceiaşi origine, de şi deosebită. Se amintim in sfîrşit numele *Dunărei* acărui analisă am reprodus'o mai sus. [1])

Elementul deci pretins albanez al limbei romîne nu este decăt acel lăsat de vechii locuitori ai ţerii, Tracii Daco-Geţi, in idiomul pe care Romanii il impuseră. Esplicarea sa nu trebue prin urmare căutată dincolo de Dunărea.

Să trecem la elementele ce au pătruns mai tărziu in limba romînă şi in intăiul loc la acel *slavon.*

Elementul slavon care se găseşte in limba romînă este acel al Slavonilor sudici sau *Sloveni* şi nu acel al celor nordici sau *Ruteni.* Rösler pentru a putea impaca acest fapt cu teoria sa, susţine că Slovenii n'ar fi locuit nici odată pe rîpa nordică a Dunărei şi că regiunile aceste au fost copleşite pe timpul năvălirei de cătră familia slavonă a Rutenilor. „Limba romînă putea să'şi primească elementul seu slav tot aşa de bine la nordul ca şi la sudul Dunărei.... dar idiomurile slave care resunau in dosul Tisei, la nord şi la sud erau esenţial deosebite; la nord locuiau Rutenii (Ruşii) care se ţin de marea familie a Slavilor septentrionali; la sud s'intindeau Slavii Bulgari, alcătuind impreună cu Serbii ramura slovenă a acestei rase. Dacă limba valacă 'şi au luat elementul slav in ţerile nordice ea va trebui se poarte semnele caracteristice ale dialectului septentrional; dacă din potrivă ea şi l'au cules la sud, va trebui să samene cu acel sudic. Slavul insă in romîneşte apare ca sloven in loc de a fi rutean, după cum ar cere-o pretenţiunea stăruinţei Romînilor in Dacia Traiană.“ [2])

De mai multe ori in cursul acestui studiu am arătat că Rösler nu se prea uită la texte cănd are nevoie de demonstrat ceva. De astă dată insă se pune in contrazicere atît de flagrantă cu mărturisirile cele mai limpezi a atîtor autori

---

[1]) p. 188 nota.

[2]) Rom. Stud. p. 127.

bizantini, in cît numai cît cea mai neagră ră credință putea să'l impingă a susținea o asemenea tesă in potriva celor mai neindoelnice arătări.

Autorii bizantini rapoartă anume că Slavonii și anume acea de rasă *slovenă*, Σκλαβίνοι, incepură a năvăli in impărăția lor, de pe timpul stăpînirei Avarilor in Panonia.

Ast-fel *Menandru* ne spune că in anul 581, al patrule al domniei lui Tiberiu, Grecia fu pustiită de cătră *Sloveni* pricină pentru care Romanii (adecă Bizantinii) rugară pe Avari a intra in țara Slovenilor, spre a sili pe acești a părăsi imperiul roman. Ducele Avarilor trece cu 60,000 de cavaleri din Panonia in Iliria și de acolo se indreptară cătră Sciția (Dobrogia) *trecînd earăși Dunărea*, și pustiind in lung și in larg locuințele Slovenilor. [1]) Acest popor locuia deci in acest timp la nordul Dunărei, in Valachia actuală. Această arătare este intărită și prin alte locuri conținute in istoricii din Bizanț. Slovenii, așezați la nordul Dunării, erau supuși stăpînirei Avarilor, care le ordonă in 532 a trece Dunărea pentru a atăca imperiul. [2]) *Procopius* pomenește chiar aflarea Slovenilor pe rîpa stîngă a Dunărei in 533. El rapoartă că generalul Chilbudius trecînd fluviuli cu mulți Romani, se prinse la luptă cu Slovenii pe care 'i bătu desevîrșit. [3])

Același istoric caracterisază ast-fel poporul Slovenilor: Slovenii (Σκλαβίνοι) nu ascultă de un singur cap, și au așezeminte democratice. Ei se inchină unui zeu, părintele trăsnetului și 'i aduc ca jertfă boi și alte dobitoace; recunosc destinul, dar nu'i dau nici o putere asupra muritorilor; adoră fluviile și nimfele, făcăndu-le jertfă din care trag preziceri pentru viitor. Au drept locuinți niște corturi sermane și schimbă din timp in timp așezările lor. La luptă ei merg obicinuit pe

---

[1]) Acest loc a fost intrebuințat și mai sus, p. 104.

[2]) *Teofilact* VII c. 13.

[3]) *Procopius* de B. G. c. 14.

jos, purtând paveze și suliți. Limba lor este foarte barbară. Toți sunt mari, voinici, nu au pelea foarte albă nici perii galbeni, dar aceștia nici nu sunt negri, ci au din potrivă o coloare roșietică. Spiritul lor nu este nici reu nici inșelător și fiind ei foarte simpli au multe moravuri hunice. „*Ei ocupă cea mai mare parte a celei-l-alte rîpi a Danubiului.*“ [1])

Acest loc arată in modul cel mai invederat că e vorba de Slavonii ce se stabiliră mai tîrziu în peninsula Balcanilor, cea ce se poate recunoaște mai ales de pe caracteristica acestui popor, care nu ar avea părul galben (ca Rușii) ci roșietic. Acești Slavoni sunt insă arătați ca locuind *de cea parte a Dunărei, deci in țerile romîne de astăzi.* Procopiu repetează asemenea arătări de o mulțime de ori și nu trebuie de cît al deschide pentru a se convinge despre aceasta. Ast-fel aiure el adauge că Hunii (Avarii), Slovenii și Anții ar locui *nu departe de rîpa Dunărei, de cea parte a fluviului* [2]). In 551 el rapoartă că bandele Slovenilor, *trecînd Dunărea*, devastară imperiul roman, inaintind până la Naissos [3]). Celebrul slavist *Schafarik*, după ce aduce toate aceste locuri și altele multe, inchee: „până acuma a fost vorba de acei Slavi care locuiau de a stînga Dunărei in foasta Dacie sau in Moldova, Valachia, Transilvania și in Ungaria nordostică, de la Prut până la varsarea Savei și a Tisei in Dunăre. Locuința de odinioară a acestor Slavi (Bulgari sau Sloveni) in regiunile unde se află astăzi Valachii, Secuii și Sașii este mai presus de ori ce indoială“ [4]).

Susținerea lui Rösler că Slovenii nu s'ar fi aflînd cu locu-

---

[1]) Idem.
[2]) Idem, I c. 27
[3]) Idem, III c. 40.
[4]) *Schafarik*, Slavische Alterthümer II p. 159. Vezi capitolul asupra Slavilor Bulgari de la p. 152 inainte.

inţa pe malul stîng al Dunărei este deci de o falşitate inviderată şi Romînii puteau foarte bine să'şi dobăndească elementul sloven al limbei lor in Dacia traiană, de vreme ce Slovenii se stabilise la inceput aice, de unde apoi se intinseră in peninsula Balcanului.

Acest element sloven, care incepu a pătrunde in naţionalitatea romînă odată cu aşezarea poporului slavon in sinul ei, fu intărit mai tărziu intr'un chip simţitor prin stăpănirea de aproape opt veacuri a bisericei bulgare sau slavone asupra Romînilor, care introduse limba slavonă şi in organismul statului ca oficială şi singură cultivată.

Rösler cu toate aceste nu se mulţămeşte a tăinui toate dovezile categorice despre atingerea Romănilor cu Slovenii la nordul Dunărei; el caută încă să sprijine demonstrarea lui că poporul romîn n'ar fi putut dobîndi elementul seu slavon de cît in sînul Bulgarilor, şi intr'un alt chip.

Se ştie că Bulgarii, popor de rasă finică, neam cu Maghiarii şi Turcii, aşezîndu-se in veacul al VII-le la sudul Dunărei in mijcul Slovenilor, pe care iam vĕzut ocupînd impărăţia bizantină după invoirea dată lor de impărătul, perdură aice cu totul limba lor, dînd insă ţărei in care ei se aşezară numele lor, de Bulgaria. Rösler intreprinde acuma de a dovedi o tesă pe care ne abţinem de a o califica. De şi cele mai amărunte cercetări n'au izbutit a descoperi rămăşiţi a le vechei limbi finice ale Bulgarilor in limba lor actuală, Rösler vroeşte să afle asemenea resturi in *limba românească*, din causă că dînsa s'ar fi desvoltat pe acelaş teritoriu [1]). Metodă nu se poate mai extraordinară! Nu se ştie dacă se află rămăşiţi a le

[1]) Rom. stud. p. 253: „Vielleicht hat die Sprache der heutigen Bulgaren noch Wörter in sich die uns auf die Spur brächten was die alten, nicht slovenischen Bulgaren, für ein Volk gewesen. Ich muss es anderen überlassen das Bulgarische darauf hin zu prüfen; ich will mich auf eine kleine linguistische Streife im Romänischen beschränken".

vechei limbi bulgare in idiomul insuş ce s'a desvoltat chiar la poporul bulgar şi se incearcă a se afla asemene elemente in limba romînă!!

Cum să se dee insă de rămăşiţi bulgaro-finice in limba romînă, dacă nu există nici o urmă a acestei limbi cu care ele să poată fi asămăluite? Rösler, pentru a ajunge la aceasta, porneşte de la părerea, ea insăşi foarte controversată, că Bulgarii ar fi o seminţie finică *din Ural*, şi stabileşte apoi cele mai poznaşe asemănări intre cuvinte româneşti şi acele ale popoarelor de pe malurile Wolgei.

Să reproducem cîte-va din etimologiile sale: Frasa care revine ca un refren in o poesie populară foarte respîndită la Romîni: *inşiră-te mărgărite*, şi care este tot ce poate fi mai latinesc, anume verbul *insero-ere* şi pronumele *te*, *tu* este dedusă de Rösler dintr'o zeitate samoiedică *Sirtje*! [1]) Românescul *noian* este derivat de Rösler de la tagwy-samoiedicul *noane*=cufundaciu, un soiu de pasere. Ce legătură insă să fie intre noian şi o pasere? Rösler a uitat să ne spună; prin urmare el a necunoscut prima regulă a ori-cărei derivări filologice, analogia sau inrudirea sensului. Dar poate că s'a gândit la imprejurarea că une-ori cufundacii se cufund in abisuri! Cuvîntul *calic*, care nu este alt ceva de cît slavonul *kalike*, pelerin, sărman, s'ar trage din tagwy *kaaliku*, a căruia insemnare nici n'o mai pune, atît de deosebită este pe semne de acea a cuvîntului românesc; *deal* care este slavonul *deal* ar fi jurak-samoiedicul *teal*=munte; *lopată*, vsl: lopata=omoplată, vruss: lopata=lopata, ar proveni din ostiak-samoiedicul *lap*, *laba*=vâslă; *toropi* ar avea rădăcina sa in jurak-samoiedicul *tyrieu*=a bate, cînd el îşi găseşte esplicarea sa firească in vsl. trupiti=a bate. etc. etc. Rösler susţine că toate aceste cuvinte ar fi nişte găcitori etimologice [2]), resolvite pentru intăia oară prin

---

[1]) Rom. stud. p. 259: „Aufgefallen ist mir noch die sirte-margarite in einem Volkslied das Murray erzählt und ich finde dass sie durchaus den Vorstellungen von der *sirtje* bei den Samoieden entspricht".

[2]) „Zu dem unerklärten calic"; „Román. toropi hat noch keine Etymologie gefunden".

metoda fecundă a asămăluirei lor cu dialectele uralice, cînd obîrşia lor este aşa de uşor de aflat in elementele constitutive ale limbei romîne, latina şi slavona.

Cea mai monstruoasă etimologie este insă fără indoială acea a cuvîntului *curcubeu*. Derivarea sa cea mai firească şi tot-odată singura cu putinţă este din latinescul *concurvus*. Rösler crede această etimologie neadmisibilă şi propune pe cea următoare: Samoiezii numesc curcubeul *Num banu* in care Num insamnă ceriul prin urmare zeitatea. Ursul fiind insă adorat de acest popor, ei îl amestecă in destul de des cu zeul; ast-fel *Num ar putea* tot aşa de bine sluji pentru a insemna şi pe acest animal. Ursul fiind insă foarte de preţ pentru Samoiezi ei îi dau tot feliul de desmerdări, precum in limba fineză, ukko, aka=cel bătrîn, de unde numele curcubeului la finezi *ukon-kaari*. Cînd Samoiezii numesc deci curcubeul *Num-banu*, inţelesul acestui termen nu poate fi altul de cît mantaua ursului sau mai bine incă tivitura măntălei ursului, căci *pan*, *ban* insamnă in această limbă tivitura unei mantale. Toate triburile samoedice au pentru urs un alt nume; aşa in dialectul karamsin se chiamă *kuerg*, la Samoiezii cursului mijlociu a fluviului Obi *kuerga*, *kuorga*. „Se poate deci admite ca să fi existat la aceste triburi pe lîngă forma *Numbanu* o alta *Korgabanu*, care ar fi prototipul curcubeului românesc!! [1]) In sfîrşit se mai amintim o de pe urmă etimologie care incunună opera lui Rösler, acea a *pisicei* (mîţa) care ar proveni din jurak-samoiedicul *pisea*=şoarece.!!! [2])

Dar să lăsăm fantasiile filologice a le lui Rösler, pe care

---

[1]) Rom. stud. p. 258: „Bei diesen Stämmen *muss* neben nu panu, num banu die Bezeichnung kuerga, korga banu als die ursprüngliche *angenommen werden*". Derivaţiunea această laborioasă ocupă trei pagini. Am reprodus numai esenţa ei.

[2]) Rom. stud. p. 255.

le am amintit numai cît spre a intrerupe prin o pagină mai cu haz, ariditatea cercetărilor noastre.

Noue ne pare invederat că dacă Romînii ar fi trăit atîta timp in mijlocul Bulgarilor, ar trebui să se găsască in limba actuală a acestor din urmă cîte-va cuvinte de obîrşie romănească. Eată insă tocmai cea ce nu se întîmplă. Domnul *Pič* spune asupra acestui punct: „Este in ori ce caz in destul de extraordinar că atingerea Slavonilor cu elemente străine in peninsula Balcanului să nu le fi impărtăşit o inriurire romană.“ [1]) Romînii din Pind şi din Macedonia nu puteau lucra cu mai mare putere asupra limbei Bulgarilor, fiind că atingerea intre aceste doue popoare era foarte rară, prin faptul locuinţelor lor deosebite, unul pe munte cela-l-alt in cîmpie. Eată cea ce esplică tot odată numerul cel nesfîrşit mai mic de elemente slave in limba macedo-romînă şi această împrejurare întăreşte incă odată părerea noastră despre rolul secundar jucat de Romîni in imperiul valaho-bulgar, dincolo de Dunăre

---

Rösler insă mai intimpină că: dacă Romînii au locuit in Dacia traiană după deşertarea ei de legiuni, in urma năvălirei Goţilor, ar trebui numai de cît ca limba lor să conţină o amintire a stăpănirei acestui popor german asupra ţărei lor, şi cu toate aceste limba romînă nu infăţoşază nici un singur cuvînt de obîrşie gotică [2]).

Goţii cînd ajunseră in Dacia erau un popor cu moravuri nomade; ei nu se aşezară nici odată in ea intr'un chip statornic, ci numai cît o prădau precum făceau şi cu imperiul bizantin, Ammianus Marcellinus rapoartă că incă in anul 251, inaintea păräsirei Daciei, ei trecuse Dunărea şi devastase Moesia, cu osebire oraşul Marcianopolis [3]). Pănă in 270 ei trecură de 7 ori Dunăre şi ajunseră pănă in Grecia şi in Capadocia.

[1]) Abstammung der Rumaenen, p. 53.
[2]) Rom. Stud. p. 123.
[3]) *Am. Marc.* XXXI, 5.

Chiar in cea de pe urmă a lor espediție ei pleacă de la *malurile Nistrului* pentru a ataca pe mare impărăția bizantină și destrug intăi orașul Tomi din Dobrogia [1]). Până la această epocă ei nu părăsise incă vechile lor locuinți și deci năvălirile lor, nu așezarea lor in Dacia prilejise retragerea legiunilor. Tot in această regiune îi găsește năvălirea Hunilor intîmplată 100 de ani după acea, in 375, căci Ammianus Marcellinus care aduce luptele incinse intre Goți și noii năvălitori, nu-i arată ca fiind in Transilvania, unde cu toate aceste ar fi trebuit să se afle in cazul cînd Dacia ar fi fost ocupată statornic de dînșii, ci tot in regiunea Prutului, in cămpia moldovenească. Numai cît atunci cînd regele Athanarik este bătut, Goții scapă in Caucaland, in Carpați, unde cu toate aceste nu stau de cît prea puțin timp și trec Dunărea [2]). Năvălirea Goților avu deci de efect de a alunga pe Daco-Romani, parte afară din provincia lor, parte in munți, unde Goții nu'i putură urmări din pricină că popoarele nomade nu iubesc regiunile muntoase și nu se aventurează pe ele. Goții nu ocupară deci nici Valahia mică, nici Transilvania, nici Banatul, țeri muntoase, pe care Goții au putut să le pustiască, dar unde ei nu se opriră nici odată; ei au păstrat tot-deauna locuințele lor in cămpiile care invecinau Dacia din partea răsaritului, și de aice își indreaptă toate expedițiile lor improtiva impărăției bizantine.

Dar Goții alungați din țara lor, Basarabia actuală, trec in imperiul roman, unde ei lasă chiar cîte-va rămășiți, după ce cea mai mare parte a neamului lor merse să se așeze in Spania. Ast-fel Iornandes ne zice că in timpul seu (cătră 550) se aflau Goți stabiliți in Moesia [3]) și un autor bizantin Malchus a-

---

[1]) *Zosimus* I, 42.

[2]) *Am. Marc.* XXXI, 4.

[3]) *Iornandes* c. 41: „Erant siquidem et alii Gothi qui dicuntur minores, populus immensus cum pontifice suo Vulfila, qui iis dicitur et litteris instituisse, *hodieque* sunt in Moesia regionem incolentem Europolitanam“

dauge că in Albania avuseră loc oare-care căsătorii intre Goţi şi indigeni [1]). Dacă deci Goţii au putut lăsa unde-va in Răsărit urme a le trecerei lor, nişte asemene nu trebue căutate in Dacia traiană, ci dincolo de Dunărea, unde se regăsesc chiar astăzi rămăşiţi gotice in limba bulgară. Reproducem după *Schafarjik* cuvintele următoare: *vr'tograd*, bulg.= grădina din goticul *autigard's*, derivat din *aurts*=earbă; *userez*, b.=cercel din *aursahriggs*, derivat de la *auso* gotic=ureche; *sabota*, b.=zi din *sambas*, g.=idem; *buky* din *boka*, *mъzda* din *mizdo* etc. Limba gotică conţine la rîndul ei slavisme pe care nu le au putut dobîndi de cît in sudul Dunărei unde venise cînd-va in atingere cu Slovenii: aşa goticul *klismo* vine de la slavonul *klik*=vuet; *plinsjan* de la *pliasati*=a sări; *chleb* de la *chliab* [2]). Limba romînă ar putea deci mai curînd infăţoşa urme de gotică dacă s'ar fi desvoltat la sudul Dunărei.

Cît despre Gepizi, al doilea popor de rasă germană care ar fi putut lăsa germanisme in romăneşte, nici acesta mai că n'a locuit in Dacia; el se cobori din locuinţele sale primitive de lîngă Vistula, trecu peste partea apusană a Daciei, probabil prin cîmpia Tisei şi se aşăzâ dincolo de Dunăre in Dacia aureliană, care este amestecată de către autorii latini şi greci cu acea a lui Traian. Ast-fel *Iornandes* zice că Gepizii ocupară, „toată Dacia“ [3]); dar *Procopius*, izvorul cel mai sigur pentru acest timp şi aceste popoare, spune anumit că Gepizii aveau in stăpînirea lor *urbea Sirmium* şi toată Dacia, cea ce el repetează in mai multe rînduri [4]). Este deci inviderat că este vorba aice de Dacia aureliană.

---

[1]) *Malchus*, Excerpta de legationibus, Bona. p. 258.

[2]) *Schafarjik*, Slavische Alterhümer.

[3]) *Iornandes* c. 12.

[4]) *Procopius*, de B. G. III, 33, 34, I, 15; Hist. arcana c. 18; de B. Vand. I, 2.

Această analisă pune in deplină lumină pentru ce limba românească nu infăţoşază gotisme in vocabularul seu. Goţii şi cu Gepizii ne intrînd in legături cu Daco-Romanii de cît in chip duşmănesc şi pe apucatele, ei nu'şi puteau imprumuta cuvinte, căci pentru ca aceasta să se intîmple se cere ca popoarele să nu se intîlnească numai cît cu sabia in mînă, ci să intre in legături de afaceri, să facă schimburi intre ele, să se aşeze unul lîngă altul şi să ducă in genere o viată comună.

D-l *Hunfalvy* crede insă a fi descoperit un nou argument tras din limba romînă, anume in raporturile ce se află intre această limbă şi cea ungurească. „Dacă părerea scriitorilor romîni şi ne-romîni, că acest popor s'au inchegat la nordul Dunărei, in Transilvania şi Valachia, ar fi intemeiată istoriceşte, ar trebui ca harta etnografică a Ungariei şi a Transilvaniei să arăte pe timpul ocupaţiunei maghiare, de la rîpa apusană a Tisei până in Austria existenţa unei poporaţiuni *slavone*, la răsăritul Tisei insă şi până la graniţa răsăriteană a Transilvaniei şi chiar dincolo de aceste până in Siretiu şi Prut o poporaţiune romînă Această deosebire etnografică ar fi exercitat numai de cît o inriurire asupra limbei maghiare. *Această limbă ar trebui in intinderea ei răsăriteană să cuprindă tot atîtea ba chiar mai multe cuvinte româneşti, pe cît conţine ea slavisme in intinderea ei apusană.* Ce găsim noi in realitate? Că limba maghiară, cît de departe se intinde ea, păstrează acelaş caracter lexical, că posedă pretutindene aceleaşi cuvinte slavone. Limba ungurească arată deci prin aceasta că ocupaţiunea maghiară intîlni in toată intinderea Ungariei şi a Transilvaniei una şi aceaşi poporaţiune de obîrşie slavă, căreia ea datoreşte slavismele de care e plină. Limba ungurească conţine ce e drept, mai ales in Transilvania, cîte-va cuvinte de obîrşie romînă, dar aceste sunt

numai cuvinte ce se referă la viața păstorească; *nici unul nu provine din o sferă mai înaltă, politică sau religioasă*" [1]).

In primul loc observăm că ar fi destul de neințeles că pe cînd se constată că limba romînă conține destule elemente ungurești, acea ungurească să nu fi imprumutat absolut nimica de la Romîni, afară de cîți-va termini ciobănești. Această lipsă de element românesc în limba maghiară ar trebui esplicată altfel de cît prin lipsa poporațiunei romîne in țară la ocupațiunea ei de cătră Maghiari. Romînii apar fără tagadă in Transilvania de la 1200 inainte; sunt deci aproape 700 de ani de cînd aceste douě popoare trăesc in comun pe acelaş teritoriu. Dacă in un restimp atît de lung Romînii nu ar fi fost in stare să introducă nici un singur cuvînt in limba hunică a Maghiarilor, apoi acelaş lucru s'ar fi intîmplat şi dacă Ungurii ar fi găsit pe Romini locuind in Transilvania la aşezarea lor in aceste țări; căci Ungurii au ocupat Transilvania numai cît vr'o 200 de ani inaintea apariţiunei netăgăduite a Romînilor in ea. Apoi dacă in timp de 700 de ani Romînii n'ar fi fost in stare să introducă cuvinte de ale lor in limba stăpînilor lor, fără indoială că 200 ani mai mult sau mai puțin adaoşi la un veac atît de lung n'ar fi putut schimba intru nimic raporturile acestor doue limbi. Lipsa deci de românisme in limba maghiară ar trebui explicată altfel decît prin acea a lipsei poporațiunei românești in Transilvania la venîrea Ungurilor, bună oară prin nobleță şi superioritatea limbei aglutinate a Maghiarilor asupra celei latinești flexionare a Romînilor! O aseminea explicațiune sub pana d-lui Hunfalvy ar avea meritul de a arăta patriotismul d-sale in o frumoasă lumină, pe cînd acea pe care o dă d-sa indegetează din potrivă sub o tristă față destoinicia d-sale ştiinţifică.

Cum să se deslege oare această imprejurare sau trebue ea oare să rămână o găcitoare etnografică? Intr'un chip tot atît de

---

[1]) *Hunfalvy*, die Rumänen und ihre Ansprüche, p. 223—225.

simplu pe cît și de defavorabil pentru reputațiunea de om de știință a d-lui Hunfalvy, anume prin *falșitatea* susținerei d-sale că nu ar exista românisme in limba maghiară, cînd cea intăi inspecțiune a acestei limbi ne dovedește contrariul.

Există anume in limba maghiară *un mare numĕr* de cuvinte de obîrșie românească, lucru de care ne putem convinge din intăiul dicționar al acestei limbi ce ne cade sub mînă. Aceste cuvinte nu se referă de loc numai cît la viața păstorească, ci sunt luate din cele mai deosebite sfere ale activităței omenești.

Pentru ca acest fapt să nu poată fi tăgăduit de nimene vom mărgini enumerarea noastră numai la acele cuvinte care se țin de *elementul latin* al limbei romîne, care nu pot lasa nici o indoială asupra originei lor. Eată o parte din ele:

Maghiar	*Romîn*
papuoza (de tutiun)	păpușă
pár	păreche
szák	sac
suba	șubă (Ital. giubba)
mamuc	momăe (fr. momerie)
kurta	scurt

derivate

kurtaly = carabină scurtă
knrtalyos = carbinier
kurtan = scurt, adverb
kurtany = tun scurt
kurtaság = scurtime
kurtit = a scurtá
kurtilas = prescurtare
kurtka = haină scurtă etc. etc.

kupa	cupă
virgacs	vargă

virgakol a bate cu vergi

vipera viperă
uszura usură [1])
uszoras=usurar
uszorel=de usură
uskola scoală
korda coardă
pärlug (leşie) perlau, format din per şi lavo; insamnă cadă de ţinut leşie.
puia (om femeiatic, delicat) puică
katrincza catrinţă
caponya căpăţină
csonka ciung [2])
csonkas=(curăţit)
csonkaság=tăitură
sconkit=a tăia, a scurta
galamb porumb [3]) (hulub)
kofa cofăriţă=pricupiaţă care aduce marfa ei, poamele, in *cofe*; de la grec. κούφα lat. *cupa*.
pásztor păstor
mása moaşă
paszuly fasolă
mascara masca
miora mioară
olaj uleiu
sors soartă
sorsol=a trage la sorţi
sorsos=consorte
sor şir
regula regulă

---

[1]) Cuvîntul latin *usură* nu se află decît la Romînii de peste munţi. La cei din Romînia a fost inlocuit prin grecescul *camătă*.

[2]) D. *Cihac* face să derive cuvîntul romănesc din cel unguresc. Dar Ital. *ciongo*=mutilé, estropié, tot de la Unguri a fost imprumutat?

[3]) Ungureasca preface des pe *r* in *l*. Aşa şi in *molam* de la *moară*.

recse	reţea	
	recsés=impletit	
recze	raţă [1])	
pava	păun	
szeczél	săcel=săticel=sat mic (tracic)	
berbecs	berbece	
aratni (seceriş)	ara	
alakor	alac	(latin alica)
banya	baie	(baiae Ital. bagno)
sereg	şireag	(series)
arany	aur	
anis	anison	(lat. anisum)
summa	suma	
bot	băţ	
bereck	berc [2])	
dainolni	doina	(trac)
fustely	fust [3])	(latin fustis; fr. fustiger)
guta	gută	(apoplecsie, lat. guta)
bordély	bordeiu	(trac)
bolt	boltă	(Ital. catal. port. volta)
lakat	lăcat	(Ital. lachetto; fr. loquet)
csatorna	cetîrnă	(lat. cisterna)
lestyan	leuştean	(lat. levisticum)
szarica	sarica	(lat. serica; fr. sarrau)
szamar	sămar	magar (It. samaro)
kapolna	căpîlna	mormînt (de la capella)
rüh	rîie rînie	(It. rogna; fr. rogne) [4]),

---

[1]) Acest cuvînt vine de la latinul anas-atis prin rotificarea lui *n*; vezi V. *Burlă*, studii filologice, Iaşi, 1880.

[2]) Cuvîn intrebuinţat in Transilvania=parc

[3]) Cuvînt intrebuinţat in Transilvania=vargă

[4]) Dovadă evidentă a latinismului acestui cuvînt este forma lui mac.-rom. ῥάννιε. Dl. *Cihac* îl derivă din ungureşte fără a cita nici o

	rükes=rîios	
rosza	rosa	
czircalom	cearcăn	(de la cerc)
menta	mintă	
mesgye	mezuină,	mejdină (loc slobod intre doue arături, de la medium)
kömeny	chimin	(cumin)
szecska	secică	hrană tăiată mănunt pentru animale,de la seco-are)
szapony	săpun	(lat. sapo).
kad	cadă	(lat. cadus)
cseresnye	cireşă	
malom [1])	moară	
eczet	oţet	
rontani	a rupe	
csalni	a inşela	
kocsi	cociă, căruţă (It. cochio, fr. coche)	
kakas	cocoş	
lakás	locuinţă	
szombat	sămbătă [2])	

Dar limba maghiară ne va mai descoperi încă o altă particularitate la care d-l *Hunfalvy* este desigur departe de a se aştepta, anume că Ungurii au împrumutat de la Romîni o bună parte din terminologia lor religioasă creştină, ceea ce presupune numai decît că aceşti din urmă au avut un rol

---

paralelă din limbele romanice: aşa e uşor de dedus ori ce. Vezi o demonstraţiune complectă a latinismului acestui cuvînt in *Cultura*, revistă literară şi ştiinţifică sub redacţie D-lui N. Beldiceanu an. I No. 1 1883 sub titlul: origina cuvîntului rîie de *V. M. Burlă*.

[1]) Vezi mai sus Galamb.

[2]) De şi numele acestei zile a septămănei este respăndit la toate popoarele, in ungureşte el a fost luat de la Romîni, căci posedă pe *m* care lipseşte in toate cele-l-alte limbi: *sabatum* bulg. *sŏbotŏ*, pol. cech. *sobota*.

activ la creştinarea lor. Este cunoscut anume că Ungurii imbrăţoşară mai intăi creştinismul răsăritean. Ast-fel *Cedrenus* ne repoartă că un principe unguresc din Transilvania *Gyula* fiul lui *Horca*, primi botezul in Constantinopole in 948. Fiica lui Gyula, *Sarolta*, hotări şi pe barbatul ei regele Ungariei *Geysa II*, să imbrăţoşeze creştinismul şi numai cât fiul acestora, *Stefan I cel sfînt*, făcu pe Unguri să treacă cătră biserica catolică. Poporul maghiar primise după cât se vede creştinismul inaintea intoarcerei oficiale la această religiune a capilor sei, şi fiinţarea de cuvinte creştineşti de obîrşie romînă in limba maghiară, dovedeşte că cele intăi noţiuni ale acestei religuni le venise prin mijlocirea Romînilor. Eată cîte-va din aceste cuvinte.

timplom (biserică)	templă	(partea din lăuntrul bisericei lăngă altar)
torany	turn	
altar	altar	
angyal	înger [1])	
pop	popă	
kantor	cantor	
kereszt	cruce	
kereszteny	creştin	
kerestelni	= a boteza	
keresztez	= botez	(aceste cuvinte vin deadreptul din romănescul *creştin* care posedă incă pe *e* originar latin, chrestianus)
püspek	episcop	
szent	sănt	
szekreny	secriu, scriniu (raclă in România).	
pogány	păgîn	

[1]) Prin tecerea lui *r* in *l* ca in galamb şi malam.

paganiság = păgînismu

menteni — a mîntui. Acest cuvînt e considerat de d-l *Hunfalvy* ca derivat din ungureşte. Noi credem că ungurescul *menteni* este scos din românescul mîntui şi anume pentru următoarele motive. In ungureşte rădăcina *ment*, care se află, are cu totul altă insemnare decăt acea de a protegui, anume: indată, de sirg, de unde se vede că a doua insemnare a cuvîntului trebue să aibă o origine streină; apoi cuvîntul mîntui românesc se regăseşte in toate limbile latine. El se trage din latinescul *manu tueri* sau *mantenere* şi insamnă deci a scăpa, a protegui. Tot din această formă se deduc francezul *maintenir*, spaniolul *matener* şi italianul *mantenere*, de unde substantivul *mantenitore*, in româneşte *mîntuitor*, in ambele limbi cu inţelesul religios de rescumpărător al pacatelor.

Se mai amintim in sfîrşit şi cîte-va din numeroasele cuvinte de obărşie slavă care se află in limba maghiară, acăror formă insă arată intr'un chip vederat că au intrat in acea limbă nu deadreptul din slavona ci prin mijlocirea Romînilor.

rezsnyicze	răşnită (de la slavonul zernice prin o metatesă.)
parancs	poruncă (In slavoneşte poraca fără *n*.)
parasina	prăjină (In slavoneşte numai rădăcina cuvîntului *pratu*=vargă, fără suficsul românesc *ină*.)

pérna	perină (in slavon numai *pero*= pană.)
pecsét	pecete (in slavon pecăti = a pecetlui)
zamos	zămos (de la grecescul ζωμός)
zsumorka	zămurcă (fertură proastă).

Am putea urma așa mai departe a alcătui lungi liste de cuvinte imprumutate de Maghiari sau deadreptul de la Romîni sau prin mijlocirea lor de la Slavoni. Dar noi nu avem de loc scopul de a istovi partea filologică a chestiunei. Exemplele enumerate până aice vor ajunge insă pentru a caracteriza metoada urmată de d-l *Hunfalvy* in demonstrațiunea tesei d-sale; acuma poate ori cine judeca despre adevărul susținerilor d-sale cînd zice că limba maghiară nu conține nici un cuvînt de obîrșie romînă, afară de cîți-va termini cari s'ar referi la viața păstorească. Exemplele aduse de noi arată tocmai contrarul că elementul românesc al limbei maghiare se intinde la toate ramurile de indeletnicire ale vieței și că chiar religiunea creștină se infățoșază la Maghiari intăi sub o haină românească.

Trecînd acuma la elementul maghiar al limbei romîne, represintat și el prin vr'o 200 de cuvinte, acest element ne va sluji tocmai a dovedi intr'un chip neindoelnic că Ungurii la venirea lor in Transilvania a trebuit să găsască aice pe Romîni și că aceștia nu au putut veni de peste Dunăre. Intr'adevăr elementul maghiar se află respîndit in limba *tuturor* Romînilor de la nordul Dunărei, care după cum am aratat posedă un caracter cu totul unitar. Maghiarii insă n'au ocupat nici odată laturile exterioare a le Carpaților; ei nu puteau deci să comunice elementul maghiar de cît acelei părți din Romîni, cu care ei au venit in atingere. Dacă Romînii au imigrat insă de dincolo de Dunăre, parte din ei, acei pe care îi găsim mai tîrziu in principatele dunărene, au

trebuit să se oprească in cîmpia ce se aşterne la poalele munţilor şi numai cît acei ce trecură munţii se atinseră cu Ungurii. Am insemnat mai sus rolul isolator al Carpaţilor in privirea diferitelor mădulare ale naţionalităţii romîne. Dacă deci Romînii venind din sud se opriră in parte la rădăcina munţilor, această parte a poporului remănând substrasă de la inriurirea poporului maghiar n'ar trebui se infăţoşeze in limba sa atîtea elemente maghiare. Pentru a esplica universalitatea elementului maghiar in limba romînă trebue admis numai de cît că intreg acest popor inchegâ naţionalitatea sa in Transilvania sub inriurirea maghiarismului şi că apoi coborîndu-se de la munte la cîmpie luâ cu dinsul efectele neşterse ale acestei inriuriri.

Pentru ca să impace d-l *Hunfalvy* teoria d-sale cu faptul că Romînii din toate părţile Daciei traiane infăţoşază in limba lor elementul maghiar, ar trebui să arunce de odată pe Romîni de peste Dunăre tocmai in centrul Carpaţilor pentru ai cobori apoi la cîmpie. Asemene salturi mortale pot fi, insa inchipuite de mintea bolnavă de patimă a unor invăţaţi ca Rösler sau d-l Hunfalvy, dar nici odată intreprinse de corpul viu şi palpitînd al unui popor.

V'om vedea in capitolul următor cum aflarea elementului unguresc in limba tuturor Romînilor de la nordul Dunărei corespunde pe deplin cu altă imprejurare insemnată din viaţa lor, intemeerea principatelor Valahiei şi a Moldovei de cătră Romîni coboriţi *din munţi cătră cămpii* şi nu după cum ar cere-o ipoteza rösleriană, de cătră Romîni urcaţi *din cîmpie cătră munţi.*

IX

ARGUMENTE GENERALE.

Să expunem acuma, pentru a sfîrşi această cercetare, cîteva priviri generale care vin şi ele in sprijinul părerei că poporul românesc nu au părăsit pămĕntul vechei Dacii.

Romînii de această parte a Dunărei sunt cu toţii dedaţi agriculturei; ei par chiar, după cum făceau şi străbunii lor Romanii, a despreţui indeletnicirile industriale şi comerciale. Această tendinţă s'au aflat in toate timpurile in ţările romîne de la nordul Dunărei, şi nici odată poporul romîn din aceste părţi nu s'au dedat la alte indeletniciri productive de cît la lucrările agricole. Indepărtarea pe care Romînii o arată pentru ori ce alt soiu de lucrare de cît acea a pămĕntului nu-şi are temeiul seu de a fi numai cît in pricini economice; căci atunci toată poporaţia ţărilor romîne ar trebui să fie supusă acestei inriuriri, pe cînd noi vedem că acea de obărşie străină se dedă cu folos cătră indeletnicirile industriale şi comerciale. Poporul romîn a fost adus prin caracterul seu, sau mai bine zicînd printr'o obicinuire invechită a fugi de ori ce altă lucrare de cît de acea a cîmpului, obicinuire ce nu a putut fi introdusă in moravurile sale de cît in urma unei practice indelungate, care inrădăcinâ in el ideia că profesiunea străbunilor sei ar fi singura nobilă şi frumoasă. Plecarea cea deosebită a Romînilor pentru agricultură arată deci că această indeletnicire a fost tot-deauna pusă in lucrare de acest popor.

Intr'adevĕr in timpul lungilor veacuri cît ţinu năvălirea barbarilor, lucrarea pămĕntului fu, pe lîngă creşterea turmelor, singura indeletnicire la care s'au putut deda poporaţia romînă. Industria, afară de cea cu totul primitivă, cere pentru a putea inflori timpuri mai liniştite, pe cît şi o bună stare, care să deie poporului putinţa de a căuta indămănările

şi luxul traiului seu. Tot aşa e şi cu comerţul, intru cît el nu sĕ mărgineşte la schimbul lucrurilor neaparate vieţei de toate zilele. Aceste două indeletniciri erau insă peste putinţă pentru Romînii cei retraşi in munţii lor, care numai la indulcirile vieţei nu se puteau gîndi. Totuşi Romînii, ca unii ce fuseseră popor aşazat şi agricultor, nu se puteau hotări aşa de uşor a se intoarce la viaţa nomadă a ciobanului şi nu făceau aceasta de cît cînd nevoia îi silea. Indată ce barbarii se aşăzară in cămpia ce atingea locurile unde ei căutaseră adăpostire, Romînii se coborîră in mijlocul lor pentru a urma mai departe pe o scară mai intinsă lurările agricole, pe care ei nu le lasaseră nici odată in părăsire, nici chiar cînd se aflau pe vĕrfurile munţilor [1]). Mai tîrziu, după ce Romînii intocmiră state, ei urmară inainte a se deda la indeletnicirea lor de până atuncea. Aceasta luâ caracterul predomnitor şi exluziv a ori cărei indeletniciri căreia se dedau in decursul unui timp indelungat puterile vii ale unei naţiuni.

Tot prin nişte cauze analoage, persecuţiunele cărora au fost expusă in decursul veacului de mijloc, se esplică cum de rasa evreiască a fost impinsă cătră specula banilor, pentru care ea dobîndi cu timpul o insuşire particulară, ca una ce era intărită prin faptul eredităţii. Aceiaşi imprejurare dă cheia caracterului adînc religios şi militar dobîndit de poporul spaniol prin lupta sa seculară in contra Maurilor.

Această tendinţă a Romînilor de a neingriji de toate celelalte indeletniciri productive afară de cultura pămĕntului au devenit chiar in zilele noastre, piedica cea mai insemnată a desvoltărei lor, fiind că in urma impărţirei neaparate a muncei care se face intre popoare, Romînii, care se dedau aproape exlusiv agriculturei şi impoartă toate lucrurile fabricate din străinătate, iau asupra lor munca cea mai grea

---

[1]) Am vĕzut mai sus că Valachii din Balcani sĕ indeletniceau incă cu agricultura (p. 62).

şi mai puţin folositoare şi devin prin urmare adevaraţii iloţi ai civilizaţiunei.

Ori ce indeletnicire productivă cere pentru a se putea ivi şi mănţinea nişte condiţiuni naturale şi economice hotărite, fără de care ea nu ar fi cu putinţă. Ast-fel ar fi tot atît de peste fire ca un popor să se dedee navigaţiunei fără o mare care sĕ scalde ţermurile ţărei sale, pe cît şi agriculturei, dacă el nu are pămĕnt pe care să-l poată cultiva. Dacă deci vedem pe poporul romîn de dincoace de Dunăre dedînduse cu statornicie agriculturei, trebue să inducem numai de cît că el a trebuit să aibă sub stăpînirea sa un teritoriu, pe care el să fi putut pune in lucrare această indeletnicire. Irlandezii par a fi singurul popor din Europa care să se indeletnicească cu agricultura fără a avea mai de loc pămînt in proprietatea lor; dar această stare anormală a fost adusă prin nişte pricini istorice in destul de cunoscute pentru ca să nu mai avem nevoe de a le reaminti. Totuşi chiar dacă istoria Irlandei ar fi necunoscută, s'ar putea induce din singurul fapt că poporul acestei ţări este alcătuit in mare parte din cultivatori de pămînt, concluziunea că el a trebuit să fie intr'o epocă anterioară proprietarul aceleiaşi ţări.

Se pretinde că atunci cînd Romînii veniră in Dacia ei găsiră stabili aici pe Slavoni, Unguri şi Nemţi Stabilirea unui popor insă incepe tot-dea-una prin luarea in stăpînire a teritoriului şi este inviderat că dacă aceste popoare erau *stăpînii* ţărei, ele trebuiau se fie şi *proprietarii* ei. Cum să se explice atunci că Romînii, veniţi mai tîrziu in această ţară, se dedau agriculturei, ceia ce presupune neaparat, după cum am vĕzut'o, proprietatea pămĕntului? Şi dacă mai tîrziu Romînii, mai ales in ţările ungureşti, fură despoiaţi de proprietatea lor, aceasta se făcu numai cît prin o siluire; cu toate aceste, de şi li se răpise proprietatea, ei păstrară ca şi Irlandejii, indeletnicirea legată de dînsa, agricultura, dovada că ei fusese odinioară proprietari.

După teoria pe care o combatem Romînii ar fi devenit proprietari după sosirea lor in Dacia, inlocuind pe celelalte popoare şi cu deosebire pe Slavi in posesiunea păměntului. Dar prin ce mijloc, servitorii, după cum trebue să ne inchipuim pe Romîni in ipoteza lui Rösler, ar fi expropriat ei pe stăpînii lor? Sau ar trebui admis că Romînii au cucerit Dacia cu armele in mîni, presupunere ce nu poate avea fiinţă, pentru că in acest caz Romînii ar fi trebuit să alcătuiască in ea clasa domnitoare, pe cînd noi îi vedem din protivă reduşi aproape in stare de robi. Romînii sosind deci intr'o ţară ocupată de mai inainte, ar fi trebuit să se dedee ca şi Evreii şi Ţiganii la alte profesiuni de cît la acea a agriculturei, lucru ce nu se intîlneşte nicăeri.

Dacă studiăm acuma indeletnicirele obicinuite ale Romînilor care trăesc la sudul Balcanilor le vom găsi cu totul deosebite de acele ale Romînilor de la nordul Dunărei. Agricultura este acolo mai cu totul părăsită; cei care trăesc in munţi sunt in mare parte ciobani; cei care se cobor din ei nu se opresc in cîmpie pentru a o cultiva, ci locuesc in oraşe unde se dedau cu mare izbândă indeletnicirilor industriale şi comerciale. Este insă un adevĕr mai presus de ori ce indoială, anume că viaţa agricultorului aşazată şi orănduită, este condiţia ne-aparată a injghebărei unui stat, incă o dovadă indirectă că Romînii de la nordul Dunărei pe care-i vedem, in curĕnd după pomenirea lor in aceste regiuni, constituiţi in state, nu erau nomazi, precum îi place d-lui Hunfalvy ai arăta. Acei de la sudul Balcanilor din protivă nu ajunseră nici odată a alcătui un stat, căci la ei viaţa nomadă şi vagabondă intrecuse in tot-deauna pe acea aşezată. Am vĕzut mai sus cît rol au jucat Romînii in aşa numitul stat romîno-bulgar (p. 54—61).

Cum să se poată acuma soate din un popor care are obiceiuri nomade pe unul aşazat şi acesta anume prin emigrare,

ceea ce presupune aceste obiceiuri duse la un grad extrem! Cum este cu putință de admis că trunchiul acestui popor să nu fi fost in stare de a da naștere unei vieți organizate și aceasta să se fi putut face de către ramurile sale, cînd in o ast-fel de emigrare, care nu are caracter silit ci voluntar, intreprinsă spre a căuta mai bune pășuni pentru turmele sale, este invederat că tocmai elementele cele mai mișcătoare, cele mai vagabonde au trebuit să emigreze? Cum își poate cineva numai inchipui că tocmai acești din urmă ajung a se așeza, pe cînd frații lor care arătau dispoziţiuni mai statornice urmează inainte a duce in munții lor o viață aproape nomadă? Și nu se poate invoca pentru Romînii de dincoace de Dunăre o viață mai lipsită de primejdii, care ar fi ușurat statornicirea lor; căci dacă năvălirea muzulmană aduce in nesiguranță soarta populațiunilor de dincolo de Balcani, acea a Tatarilor, care se urmărește mai fără intrerupere până la sfirșitul veacului trecut, nu lăsa celora care locuiau pe rîpa stîngă a Dunărei mai mult răgaz și mai multă odihnă.

Deci ipoteza unei imigrațiuni transdunărene ar lăsa ne-explicate două fapte de căpitenie din istoria Romînilor. Intăi indeletnicirea obicnuită a Romînilor cisdunareni, care este agricultura; al doilea imprejurarea că Romînii ajung a alcătui state la nordul Dunărei și nu la sudul Balcanilor.

Se cercetăm o altă imprejurare.

Este de netăgăduit că Slavonii s'au intins în Dacia in decursul veacului al V-lea după cum ne-o arată deosebiții scriitori Greci analisați mai sus (p. 230). Acești Slavoni, care erau din familia *Slovenilor* dispar cu totul in urmă, fiind absorbiți de elementul românesc al populațiunei țărilor Dunărei de jos, al căreia caracter etnic și resimte de această puternică inriurire, prin insemnata doză de slavonisme pe care le cuprinde in organismul seu. Proporțiunea covărșitoare de sla-

vonisme pe care le conţine limba romînă şi terminii indestul de deşi care deseamnă localităţi, riuri şi munţi arată lămurit că elementul slavon absorbit de Romîni a trebuit să fie numeros şi indegetează tot-odată puterea nu mai puţin de samă a elementului absorbant, cel românesc.

Observăm cu prilejul acestei imprejurări că susţinerea lui Rösler că Romînii ar fi putut primi elementul slavon al limbei lor şi la sudul Dunărei, nu se impacă incă şi cu faptul că nu numai cît limba romînă infăţoşază element slavon ci şi pămĕntul locuit de ei, in numirile geografice. Cum să se poată insă esplica aceste din urmă prin un imprumut făcut dincolo de Dunăre?

Această perdere a elementului slavon in sinul celui românesc poate fi esplicată in doue moduri. In teoria rösleriană se admite că Slavonii locuiau in Dacia la venirea Romînilor (sec. XII) şi a fost desnaţionalizaţi prin valul necontenit crescător al imigraţiunei romîne. In acea a continuităţei Romînilor la nordul Dunării, Slavonii trebue consideraţi că supravenind in ţara locuită de Daco-Romani şi perzîndu'şi naţionalitatea potrivit cu aşezarea lor in sinul vechei poporaţiuni.

Care din aceste doue păreri este cea mai de crezut?

Dacă cercetăm chipul cum deosebitele popoare a le istoriei şi au perdut naţionalitatea, schimbînd ţara sau stăpînirea lor, vom constata o regulă care posedă un caracter atît de general incît ar putea fi privită ca o lege, anume:

Poporul imigrant primeşte, in cele mai multe cazuri, naţionalitatea poporului năvălit. Inversul nu se intîmplă decît in urma unei cuceriri şi colonizări, făcute tocmai in scopul de a destruge fiinţa poporului supus, prin o naţiune care are deplină conştiinţă de existenţa sa. Superioritatea intelectuală sau starea de civilisaţie relativă a acelor doue popoare grăbesc sau intărzie indeplinirea acestei legi.

Să expunem cîte-va din faptele de căpitenie care vin in sprijinul principiului formulat.

Barbarii care năvăliră in imperiul roman suferiră pretutindene inriurirea acestui element, care le era supus politicește. Ast-fel in Galia, Italia, Spania, cu toate că Germanii introdusese o dosă indestul de puternică de element teuton in națiunile latine sau latinizate a le acestor țări, ei suferiră totuși de la dînsele o inriurire mult mai insemnată decît acea pe care o exercitară asupra lor și se prefăcură cu incetul in popoare romanice. Dacă Britania face escepție de la o atare regulă, aceasta s'a intămplat din pricină că elementul roman nu fu nici odată puternic in această provincie și că după retragerea legiunilor in 496, „nu rămaseră in țară decăt femei și copii care in curînd deveniră Cambrieni.“ Și cu toate aceste Germanii erau pretutindene stăpîni; ei dăduse numele lor Galiei pe care o numiră Francia, și părței superioare a Italiei care primi numele de Lombardia; dar supremația lor politică nu'i putu apăra contra inriurirei a tot puternice a mijlocului in care se stabilise.

Normanii, după ce devastară lung timp Francia, se așază in ea in 911. De și ei veniseră aice aproape ca cuceritori și dădură numele lor țărei ocupate de ei, Normandia, nu trecu un secul și naționalitatea lor era așa de deplin schimbată incît cînd, in 1066, cuceriră Anglia, ei introduseră aice elementul francez pe care'l adoptase, in locul elementului de baștină (german) al poporului lor.

Cînd Bulgarii, rasă finică, veniră să se așeze in Moesia, ei deveniră stăpînii acestei țări, care luă numele de Bulgaria și inființară in curînd aice un stat bulgăresc (678). Totuși, după doue veacuri, Bulgarii perduse cu totul caracterul lor finic și imprumutase naționalitatea și limba poporului slavon, pe care'l supusese, ast-fel că de acum inainte Bulgar și Slavon deveniră sinonimi.

Waregii de obărșie scandinavă, se așază in mijlocul Slavonilor din nord-estul Europei sub numele de Ruși și impun

acest nume poporaţiunilor slave care primesc stăpînirea lor. Dar ei incearcă inriurirea mijlocului incunjurător şi se slavonizază in curînd, ast-fel că astăzi cu greu îşi poate cineva inchipui ca Ruşii să fi fost vre o-dată altă-ceva de cît Slavoni.

Tot aşa se intămplă cu toţi indivizii emigranţi care se aşază in sinul unui alt popor. Chiar cînd aceştia sunt superiori in civilizaţie, ei tot adoptă după căt va timp naţionalitatea in sinul căreia s'au stabilit. Ast-fel Francezii alungaţi prin revocarea edictului de la Nantes care căutară o scăpare in Prusia, au devenit in vremile noastre cei mai buni patrioţi germani; la rîndul lor Germanii stabiliţi in Rusia prin Petru cel Mare au devenit de mult timp Ruşi incercaţi; tot aşa cu Polonezii aşezaţi in Francia şi aşa mai departe.

Imprejurările se schimbă cu totul cănd năvălitorii in loc de a se aşeza numai cît ca *rasă* in sinul unei alteia, vin organizaţi ca *popor*, avîndu-şi aşezămintele şi ocărmuirea lor, pe care se silesc a le impune supuşilor lor; cu alte cuvinte cănd in loc de o masă numai cît pasivă, menită a suferi o inriurire, ei apar sub forma unui corp dispus a impune o atare. Atunci rolurile sunt cu totul schimbate; poporul cuceritor este acela care face pe cel supus a primi felu seu de a fi.

Ast-fel cănd Grecii Asiei Minoare sau acei din Grecia se aşazară pe coastele meridionale a le Italiei, şi intemeiară acolo coloniile lor, ei desnaţionalizară pe Italioţi şi nu numai cît ţara luâ numele de Grecia Mare, ci şi poporul care o locuia imbrăţoşâ in acelaş timp limba, aşezămintele şi religiunea năvălitorilor.

Tot aşa e şi cu Grecii introduşi de Alexandru cel Mare in Egipet şi in Siria. Ei păstrară aice naţionalitatea lor şi o impuseră chiar, cel puţin in parte, supuşilor lor, pe cînd acelaş popor (la o epocă cu totul deosebită a existenţei sale) imigrat individual in principatele dunărene, perde aice na-

ţionalitatea sa şi adoptă pe acea a supuşilor lor, Romînii, care cu toate aceste le erau supuşi politiceşte.

Exempul cel mai măreţ a acestei inriuriri puternice a organisărei unui popor asupra păstrărei şi a intinderei naţionalităţei sale, ne a fost dat de Romani, care o impuseră atîtor popoare deosebite, cu toate că la inceput rasa propriu zisă romană fu foarte puţin numeroasă. Romanii nu se mulţămeau nici odată numai cât cu cucerirea materială a unui popor, ci vroiau să'l subjuge şi in chip intelectual şi aceasta era fără indoială mijlocul cel mai sigur de a aşeza stăpânirea lor pe trainice temelii. Ei iscodise un sistem intreg de măsuri potrivite pentru a desnaţionaliza in cel mai scurt restimp popoarele supuse lor. Drumurile cele minunate, care uniau provinciile cu centrul impărăţiei, intemeerea de puternice colonii luate in Italia, sau şi in celelalte provincii, insă compuse in tot-deauna din cetăţeni latinisaţi, inriurirea hotăritoare a legiunilor care staţionau pururea in aceaşi localitate şi inlesniau legionarilor legături cu femeile ţărei, slăbirea elementului bărbătesc indigen prin slujba cea foarte indelungată in cohortele ajutătoare ale provincielor indepărtate—toate aceste măsuri şi incă multe altele asigurau in curînd elementului roman precumpenirea sa asupra celui de baştină şi am vĕzut mai sus repejunea extraordinară cu care popoarele supuse de Romani imbrăţoşau naţionalitatea stăpînilor lor (p. 40). Este adevărat că cîte-va provincii romane şi anume acele in care predomnea elementul grecesc s'au subtras de la această inriurire; ast-fel sunt Grecia, apoi Egiptul şi provinciile asiatice. Pricina acestui fapt este insă uşor de esplicat. Romanii suferise ei inşii inriurirea spiritului şi a civilizaţiei greceşti, influenţă care spori chiar după reducerea Greciei in provincie romană şi care deveni atot puternică pe timpul impăraţilor. Romanii avănd deplină cunoştiinţă de această superioritate in-

telectuală a rasei greceşti, ei nici nu intreprinseră romanisarea provinciilor de naţionalitate elenă. Ei nu trimiseră nici o singură colonie in Grecia sau in Egipet, pe cînd ei intemeese mai multe in Africa. Este de la sine înţeles că chiar dacă Romanii ar fi intreprins desnaţionalizarea Grecilor, lupta ar fi fost mult mai lungă şi mai crîncenă, căci organizarea unei rase ca popor dă precît mai multă putere pentru atac pe atîta şi mai multă tărie de improtivire; este deci inviderat că Grecii, acăror civilizaţie era atăt de veche şi aşa de adînc inrădăcinată, s'ar fi putut apăra cu mult mai mare izbîndă improtiva elementului năvălitor, decum puteau să o facă Celţii, Iberii, Dacii sau alte popoare de talia acestora.

Un al treile exemplu pentru a zice ast-fel clasic despre desnaţionalizarea unei rase prin faptul supunerei sale sub un popor organisat este acea a Slavonilor Prusiei prin elementul german introdus aice de cătră cavalerii Teutoni.

Faptul că Maurii nu isbutiră in Spania, cu toată puternica lor organizare politică şi religioasă, a impune naţionalitatea lor Visigoţilor romanisaţi, nu poate fi invocat ca un argument contra tesei noastre, din pricină că deosebirea de religiune şi ura de moarte care, in urma acestei deosebiri, despărţia pe ambele popoare, puse o piedică unei inriuriri mutuale mai adînci. Tot ast-fel stau lucrurile şi cu aşezarea Turcilor in Europa şi acea a Ungurilor in Transilvania.

Normanii supunînd pe Anglo-Saxoni se aşazară in mijlocul lor ca popor constituit şi luară chiar măsuri foarte serioase pentru a garanta naţionalitatea lor, precum alungarea limbei saxone din biserică şi stat, destituirea clerului anglo-saxon şi desproprietărirea vechilor locuitori: Aici fiind faţă in faţă douě popoare aproape de aceaşi putere, rezultatul fu o proporţiune aproape egală a ămbelor elemente in constituirea poporului căruia ele dădură naştere—Englezii. Se ştie că ele-

mentul francez adus de cătră Normani in Anglia intră mai pentru jumatate in organismul limbei engleze. Ce deosebire nemăsurată, dacă o asemănăm cu desnaţionalisarea aşa de deplină şi de uşoară a Normanilor, din vremea aşezărei lor in Franţia sub Carol cel Simplu, in 911! Ni se pare inviderat că avînd a face in ambele cazuri cu aceaşi rasă, deosebirea inriurirei nu poate fi pusă decăt pe sama organisărei.

Colonisarea Americei sudice şi a Mexicului prin Spanioli aduse predomnirea rasei acestora, ca unii ce erau pe deplin conştiuţi de dînşii, de şi poate civilizaţia indigenilor din Peruviu şi Mexico nu era cu mult mai joasă de cît a lor proprie.

Această cercetare a faptelor de căpitenie privitoare la chestiunea pe care o desbatem, intăreşte principiul expus mai sus anume: *că fie-care naţionalitate imigrantă perde caracteriul ei osebitor în sinul poporului supus, afară de cît in cazul când cuceritorul intreprinde in deplină conştiinţă desnaţionalizarea acestuia.*

După ce am aşternut aceste adevăruri, să revenim la chestiunea romînă:

Am observat mai sus că Romînii in ipotesa rösleriană nu au venit să ocupe Dacia ca cuceritori, in care caz ar trebui să'i aflăm aice ca rasă domnitoare. Ei s'au strecurat, pentru a zice ast-fel picătură cătră picătură, in sinul popoarelor care locuiau inaintea lor Dacia traiană. Insă cum ar fi cu putinţă in asemene imprejurare, dacă ţinem samă de legea expusă mai sus, a explica desnaţionalizarea Slavilor şi absorbirea lor in sinul naţionalităţei romîne, când tocmai ar fi trebuit să se fi intîmplat contrarul? Alt-fel stau lucrurile dacă se admite că Slavonii au venit să se aşeze in Dacia cătră veacul al V-lea in mijlocul Daco Romanilor pe care'i găsiră aice. Desnaţionalizarea lor urmează atunci legea generală espusă mai sus şi nu mai infăţoşază nimic extraordinar.

Mai observăm că Slavonii au trebuit numai decăt să dis-

pară in sinul Romînilor şi nu in acel al celorlaltor popoare a le Daciei, căci, dupre cum am văzut mai sus, Romînii sunt aceia ce au păstrat pretutindenea numirile geografice lăsate de Slavoni (p. 213). Ei au fost din cei mai de aproape moştenitori ai Slavonilor; in rasa lor au dispărut neamul acestora.

Tradiţiunile popoarelor asupra obărşiei lor sau asupra timpului celui mai vechiu al istoriei lor, au fără tăgadă o valoare istorică, mai ales când ele raportează fapte şi nu numai cît esplicarea unor fapte existente. Ori care ar fi prefacerile pe care aceste fapte le au suferit in tradiţiune, prin lucrarea spiritului poporan, nu rămîne mai puţin in ele un fond de adevăr, care descurcat de toate fabulele care'l incunjură, reproduce in chipul cel mai nemijlocit intîmplările timpului trecut. Nu se poate nici de cît respinge cu totul tradiţia dintre izvoarele istoriei. Trebue numai cît supusă unei analise spre a scoate din ea faptul brut, material, pe care dînsa este clădită. Tradiţiile cărora li se poate aplica această operaţiune devin nişte ajutoare de mare preţ pentru istorie.

Tradiţiunile româneşti privitoare la intemeerea principatelor Valachiei şi Moldovei vin şi ele in sprijinul tesei noastre şi aceste tradiţiuni sunt cu atîta mai vrednice de credinţă cu cît ele sunt identice pentru ambele principate şi că una din ele, acea atingătoare de Moldova, este confirmată prin documente istorice de o autenticitate netăgăduită. Ele atribue intocmirea ambelor state, valac şi moldav, unor Romîni veniţi din Transilvania. Din protivă amintirea poporului romîn n'au păstrat nici cea mai mică urmă a unei imigraţiuni transdunărene, cea ce totuş ar fi trebuit să se intîmple, dacă Romînii ar fi venit in Dacia trecînd Dunărea.

Aceste tradiţiuni a fost păstrate, ca pretutindene, de cronicele ţărilor şi de cănticele poporane.

„Când au fost cursul anilor de la Adam 6798 (de la

Hr. 1290) Radul Vodă Negrul, care avea scaunul seu la Făgăraş, de la moşii şi strămoşii Romînilor, cari veniseră de la Roma, in zile lui Traian impăratul Romei, s'au socotit ca să'şi mute scaunul dincoace peste plaiu. Pricina pentru ce, nu se găseşte scris nici de ai noştri, nici de străini.... Ci dar Radul Vodă s'a aşezat in cîtă-va vreme in Cămpulung unde şi mănăstire frumoasă şi mare au făcut. După aceea s'au dus la Argeş de au făcut scaunul acolo, făcînd curţi domneşti şi biserică, care şi pănă astăzi este. Şi au inceput a'şi tocmi şi a'şi indrepta ţara cu judeţe, cu judecători, cu boierii şi altele ce era de folosul domniei şi al ţărei, lăţinduse pănă in Dunăre şi pănă in Siret." [1])

Această tradiţiune este intărită prin mai multe imprejurări foarte insemnătoare. Cea intăi este repedea succesiune a capitalelor care fură, pentru a nu vorbi de Cîmpulung, Argeşul, Tîrgovişteа şi in sfîrşit Bucureştii şi care sunt aşezate tot mai inspre şes, incepînd de la munte. A doua este numele de Munteni, Ţara muntenească date poporului şi ţărei Valahiei, care nume nu se poate esplica alt-fel (avînd

---

[1]) Istoriile ţărei româneşti scrise de *Const. Căpitanul* in Mag. Ist. p. Dacia a lui *Laurian şi Balcescu*, Buc. 1845, I p. 83. Comp. Istoria ţărei rom. de cînd au descălicat Romînii, ibid. IV, p. 232. O inscripţiune din anul 1636 care se află pe o biserică din *Cămpulung* zice: „In zilele dulcelui creştin—Matei-Basarab W. şi doamna lui Elena, cu vrerea lui Dumnezeu pus a fi Domn in ţara românească—*care este d'intru Ungaria descălecată*, adecă inceput'am a zidi această sfîntă dumnezeeascăbiserică—carea s'a inceput şi s'a zidit şi s'a săvărşit de bătrînul şi prea milostivul creştin Radul Negru W. carele au fost din inceput descălecător ţărei româneşti şi din inceput a fost zîdit această sfîntă dumnezeeascăbiserică cănd a fost cursul anilor de la Adam 6727 (1215)." Chiar cînd această inscripţiune n'ar putea sluji singură a dovedi existenţa lui Radu Negru şi data coborîrei sale in Valahia, fiind posterioară intîmplărei cu 421 de ani (*Hasdeu*, Ist. Crit. p. 137), ea nu intăreşte insă mai puţin existenţa tradiţiunei intr'un chip autentic.

in videre natura cu totul plană a celei mai mari părţi a Valahiei) de cît punîndu-se obîrşia poporului ca şi acea a statului in munţii care o despărţesc de Transilvania. In sfîrşit a treia şi acea mai insemnată imprejurare se trage din insuş titlul pe care'l purtară in decurs de mai multe veacuri principii Valachiei şi pe care 'l poartă incă astăzi mitropoliţii sei. Acest titlu era următorul: „Domn al intregei ţări ungro-romîne, al ţărilor de peste munţi, al Amlaşului şi Făgăraşului duce“ [1]), iar acel al Mitropolitului sună: „Mitropolit al Ungro-Valahiei şi exarh plaiurilor“. Ori care ar fi obîrşia acestui titlu, sau că au slujit a aminti stăpînirea maghiară asupra Valahiei, după cum o pretind istoricii unguri şi in cele din urmă *Rösler*, sau că să fi insemnat stăpînirea Valahilor asupra unei părţi al ţărei ungureşti, Transilvania, după cum o susţine, cu mai mult cuvînt, d-l *Hasdeu* [2]), este inviderat că a-

---

[1]) *Hasdeu*, Arhiva istorică a României. Buc. 1865 I, 1, p. 73, 97, 98, 118 etc.

[2]) Acest titlu nu este purtat de principii Valahiei de cît in documentele interioare ale ţărei şi in acele ce se indreptau cătră alţi suverani de cît acei ai Ungariei. *Rösler* recunoaşte acest fapt: „Dass dis walachische Woewodschaft zuerst als Provinz der ungarischen Krone Geltung gewann, das die Herscher sich nur in Anlehnung au Ungarn erhoben, zeigt die Bezeichnung Ungrovlachia als Bezeichnung des Landes, gebraucht in *den eigenen Urkunden* der walachischen Wojwoden“. (Rom. Stud p. 309). Tot acest titlu este intrebuinţat de Domnii Valachiei in corespondenţa lor cu patriarchul din Constantinopole, care şi el îi numeşte tot ast fel in respunsurile sale αὐθεύτα πάσης Οὐγγροβλαχίας“. (Acta patr. Const. I p. 383, 386); din potrivă el nu se intîlneşte *nici odată* in monumentele latine preschimbate cu Ungaria sau cu aliaţii sei. (Vezi *Doghiel*, Codex diplomaticus regni Poloniae, 1758, I p. 597: „comites Miricii Woiewodae transalpini“; *Battyani*, Leges eclesiasticae Hungariae, Claudiopoli 1827, III p. 217: wajwoda Transalpinus et Bannus de Zewrino nec non dux de Fogaras“; *Benkö*, Milcovia etc. Viennae 1781, II, p. 283: „in quibus non modo totius Valachiae transalpinae dominum, sed etiam

cest titlu leagă obărşia principatului Valahiei cu munţii Transilvaniei şi 'l coboară de aice ca şi legenda lui Radu Negru. Pentru ca domnul Valahiei să se poată intitula duce al Făgăraşului, ţinut ce se află in Transilvania, trebue admis sau că un voevod valac să'l fi cucerit prin arme—cea ce nu se poate presupune pentru cei d'intăi ani ai existenţei principatului,—cînd îl videm făcînd silinţi pentru a rumpe legăturile care 'l reţineau de Ungaria şi nu intreprinzînd cuceriri, intr'acolo, sau trebue ca domnii acestei ţări să-l fi stăpînit inainte incă de intemeerea principatului, păstrînd şi mai tîrziu stăpînirea sa după dreptul feodal, ca vasali ai regelui unguresc, cea ce nu ar mai avea nimic extraordinar. Dar chiar pretenţiile Ungurilor la stăpînirea Valachiei nu s'ar putea explica alt-fel de cît dacă se pune leagănul acestei ţări in munţii Transilvaniei, unde Ungurii exercitau o dominaţie, care putea până la un punt să indreptăţască intinderea pretenţiilor asupra intregului principat ce se desvoltase de aici. Dacă statul valac s'ar fi format in preajma Dunărei, el ar fi rămas afară din sfera de inriurire a poporului maghiar şi ar fi ascultat mai curînd de Bulgari, care tocmai la epoca intemeierei sale (sfîrşitul veacului al XIII-le) erau in culmea puterei lor.

Tradiţia privitoare la intemeerea statului valac se razămă deci pe un fapt cu totul adeverit, coborirea Romînilor din Fagaraş.

Omlasii et de Fagaras ducem sunt scribit." *Fejer*, Codex diplomaticus IX, 4, p. 273: „Ladislaus wajwoda transalpinus et banus de Zewrino"). *D. Hasdeu* are deci deplină dreptate cînd spune: „Este comic măcar de a presupune cum că Basarabii s'ar fi lăudat mereu către Romîni, către Slavi şi către Greci cu posiţiunea lor de domnie subalternă, ca şi cînd era ceva demn de invidie, pe cînd numai in faţa stăpînului lor ei luau deodată maiestosul aer de egalitate, ascunzind cu stăruinţă cea ce manifesta supunerea". (Ist. Crit. p. 39).

Rösler, care simția lămurit insemnătatea acestei tradiții, se silește să o restoarne, dovedind (?) că ar fi peste putință istoricește. El admite, pentru a o putea combate mai ușor, anul 1241 (luat nu știm de unde) ca data acestei intemeeri și arată că tocmai in această epocă Tatarii devastau Valahia și că prin urmare așazarea Romînilor era aice cu neputință. „Romînii nu puteau părăsi adăposturile lor din Făgăraș, in casul cînd se găsiau apărați acolo, pentru a merge să locuiască o țară care era cu totul expusă Mongolilor și din care Cumanii abia fugiseră“ [1]). Vom aduce aminte cu acest prilej că Rösler nu găsește in Tatari o pedecă pentru reintoarcerea Romînilor de peste Dunăre, espunînd că „Mongolul care devastase intr'un chip așa de neomenos Ungaria, pare a fi cruțat Cumania orientală, Valahia și Moldova“. [2]) Rösler pare a'și bate joc de cetitorii sei. Cum? Tatarii erau să fie prietenii Romînilor dacă aceastia ar fi venit de peste Dunăre și erau să'i jăfuiască dacă se coboriau din Carpați!! Dar chiar dacă coborirea Romînilor ar fi fost cu neputință in 1241 este acesta un temeiu pentru a le o refusa mai tîrziu, cînd Tatarii se retrăsese, după ce alungase pe Cumani, ast-fel că țara rămăsese intr'adevăr lipsită de stăpîn? Și apoi data cea obicinuită insemnată de tradiție pentru coborirea Romînilor nu este 1241 ci 1290. Dar aici nu este vorba de a se discuta data sau numele principelui care după toate părerile era totuș acel dat de tradiții. Este vorba de faptul insuș al eșirei Romînilor din Transilvania pentru a stabili un stat in Valahia. Acest fapt are cel puțin pentru el tradiția pe cînd pentru imigrarea transdunăreană nu se poate invoca nici măcar acest argument, ori cît de slab s'ar părea la prima infățoșare.

Această tradiție privitoare la obîrșia principatului Valahiei,

---

[1]) Rom. Stud. p. 272.

[2]) Vezi mai sus, p. 64.

primeşte insă intărirea ei cea mai strălucită prin acea care se rapoartă la infiinţarea statului moldovenesc, care de şi ie in credinţele poporane forma tradiţiei, este cu toate aceste un fapt istoric positiv, dovedit prin documente autentice contimpurane. Eată ce povesteşte tradiţia:

„Să se fi indemnat Dragoş, cu oare cîţi de ai sei din Maramureş şi au venit preste munţi in chip de vănătoare şi au găsit o feară şi gonind'o cu dulăi până la apa Moldova şi obosită fiind fiara au prins'o in apa Moldovei la locul unde se chiamă Boureni. Fiara aceasta ce 'i zic bour poate că au fost zimbru şi pre numele fierei se numeşte locul acela Boureni; pus'au şi in pecetea domniei ţerei cap de bou ce se vede până astăzi. Eşit'au şi mai la cămp acei vănători şi au nemerit la locul unde este acum mănăstirea Eţcanii; şi acolo era prisacă cu stupi; şi era la acei stupi un Rusniac anume Eaţco şi intrebîndu'l ce om este de trăeşte in loc pustiu şi cine stăpăneşte locurile acele, el au spus că este Rusniac din ţara leşască şi cum au auzit el din bătrîni că ajunge locul până in Dunăre şi până in Marea, şi pe Nistru in sus până unde se incepe ţara leşască şi pe numele lui Eaţco să chiamă Eţcanii; eară apei Moldovei unde au ucis feara, cum s'au pomenit mai sus, pre numele unei ţince ce o chema Molda, care de multă goană ajungînd la apa unde au ucis feara, au crăpat de apă, limbind multă; şi s'au numit Moldova apa Moldovei pre numele Moldei". [1])

Această tradiţie, care atribue intemeerea principatului Moldovei unei colonii romîne venită din Maramureş, este după cum am spus'o intărită prin mai multe diploame ale regelui unguresc *Ludovic cel Mare*, 1342—1382, care declară pe Bogdan şi pe coborîtorii sei de trădători pentru că plini de rĕutate şi de veninul tradărei, ca un orb instru-

[1]) Letopiseţul lui *Neculai Costin* in Letopiseţele ţărei Moldovei publicate pentru intăiaş dată de *M. Kogălniceanu*. Iaşi 1852 I. p. 90.

ment al negrului lor egoismu, impinşi de demon, intreprinsese de a părăsi ţara ungurească şi de a infiinţa un stat neatărnat in ţara Moldovei, ce se ţine de corona Ungariei. Regele deci despoae pe Bogdan cel necredincios şi pe coboritorii sei de pămînturile pe care le poseda in Maramureş, intre altele de marea proprietate Cuchnia şi le dăruеşte Voevodului Balk fiul lui Sas tot din Maramureş, precum şi fraţilor sei Drag, Dragomir şi Stefan, pentru că acestia, păzind credinţă coronei ungureşti, s'ar fi opus la intreprinderea lui Dragoş, ar fi oferit Moldova regelui şi in deobşte s'ar fi purtat cu multă rîvnă şi credinţă, cea ce 'i ar fi făcut vrednici de o asemene mulţămită [1]).

---

[1]) Ioan de Kikullew in Thuroez Chron. Hung. III, 49 ap. *Schwandtner*, Scriptores rerum ungaricarum. vol. I. „Huius tempore (Ludovici) *Bogdan Waiwoda Olachorum de Marmarusio, coadunatis sibi Olachis eiusdem districtus in terram Moldaviae, coronae regi Hungariae subiectam, sed a multo tempore propter vicinitatem Tartarorum habitatoribus destitutam, clandestine recessit*, et quamvis per exercitum ipsius regis saepius impugnatus exstitisset, tamen crescente magna numerositate Olachorum inhabitantium illam terram in regnum est dilatata". *Ibidem* c. 39: „Item fere singulis annis vel in quolibet annno (Lodovicus) movit exercitum contra aemulos et rebelles, et saepius contra Rachenos et Moldavos", Chron. Budense, ed. Podhraczky, Budae, 1838 p. 331: „In quolibet tertio anno, saepius contra Racenses et Moldavanos". Acest fapt este intărit prin mai multe documente dintre care cităm pe următorul: *Fejer* IX, 3, p. 469, 1365: „Ludovicus strenuo viri Balk filio Saaz Moldavo wojwodae Maramarusiensi, quod idem adhuc in terra Moldavana regi fideliter adhaeserit, ibique complura vulnera, ammissis servitoribus suis, pro rege sustinendo, terrasque proprias et iura ibidem relinquendo, regem in Hungariam secutus fuerit, ipsi Balgh et per eum Drag, Dragomer et Stephano fratribus uterinis possessionem Kunya vocatam cum appartinentiis—in comitatu Marmarus existenten, *quas per infidilitatem et notam Bogdan Wajwodae eiusque filiorum, qui terram regis Moldavanam occupantes clandetine in contumeliam regis moliuntur conservare, ad se devolutas, solemni privilegio confert.* Mai tîrziu găsim alţi trei Knezi, *Costa Stanciul* şi popa *Voleul* că fug in Moldova, după ce îşi pustiază proprietăţile, 1435; vezi mai sus, p. 150 nota 2.

Rösler el insuş nu poate face alt-fel decăt să recunoască acest fapt. El caută insă să'i micşureze insemnatatea prin cuvintele: „cetitorul critic, singurul la care mĕ indrept, va fi de părerea mea, că legenda lui Dragoş sau Bogdan nu ar putea poseda valoarea unei mărturisiri istorice, (!!) tot atît de puţin ca şi tradiţia asupra lui Radu Negru. Singura trăsătură adevărată care se impacă cu istoria este alipirea Romînilor din Moldova cătră teritoriul Maramureşului şi care strepune obărşia Voevodatului asupra acestui popor ca afară de hotarele ţĕrei.“ [1]) Aceste cuvinte a le lui Rösler sunt un act de desperare. El nu poate face alt-fel decăt recunoaşte adevărul unui fapt care restoarnă din temelie toată teoria lui şi insoţeşte această recunoaştere de nişte reserve care par a vroi să'i restrîngă insemnătatea, dar care vădesc numai cît zădărnicia silinţelor sale cînd intră in luptă cu argumente reale şi neresturnabile. Cum! Această tradiţiune n'ar merita crezare şi cu toate aceste însuş el concede că originea principatului şi a domniei Moldovei este de căutat in Maramureş? Dar ce trebue mai mult pentru a da deplină dreptate tradiţiei decît faptul recunoscut de insuşi Rösler? Poate se indoeşte de numele intemeetorului; dar acesta este indiferent; şi apoi documentul unguresc il numeşte Bogdan şi noi nu vedem nici un motiv care să ne impingă a pune la indoială mărturisirea documentului. De acea şi Rösler revine el insuş mai jos asupra cuvintelor sale şi cuprinde in următoarele rînduri faptele care rezultă din izvoare positive: „Un Voevod din Maramureş, părăseşte patria sa cu un mare numĕr de tovarăşi de obărşie romînă şi incearcă a intemeia o domnie neatărnată de Unguri in o ţară mai indepărtată, care purta incă din anul 1359 numele de Moldova“ [2]). Pentru a slăbi insă insemnătatea acestui fapt neindoelnic, el

---

[1]) Rom. Stud. p. 317.
[2]) Rom. Stud. p. 342

adauge considerațiile următoare: „Ar fi de dorit a cunoaște importanța numerului emigranților din Maramureș și dacă aceștia găsiră in Moldova un numer insemnat de conaționali, cu alte cuvinte dacă poporația actuală romînă a Bucovinei și Moldovei, bine înțeles acea de obărșie curat romînă și nu Rutenii sau Cumânii romanisați, trebue să fie raportată numai și numai emigrărei din Maramureș. Nu suntem in stare de a da asupra acestei intrebări un respuns positiv. Privim cu toate aceste ca *foarte aproape de crezut* că incă in cursul secililor ai XIII-le și al XIV-le poporația romînă incepuse a spori și din partea sudică, *dar nu putem aduce nici o dovadă in sprijinul acestei păreri.* De asemene ne pare permis de a presupune că emigrațiunea Valachilor din Maramureș cătră cîmpiile Bucovinei și a Moldovei incepuse de mult timp și că intemeerea unui voivodat transcarpatin nu se stabili decît atunci cînd prin sporirea poporației acesta fu in stare de a găsi o basă națională pe care putu să se intemeeze. Ridicarea lui Bogdan nu fu deci inceputul ci sfărșitul acestei emigrațiuni.“ [1])

Toate aceste observații lăturalnice ale lui *Rösler* pot fi foarte la locul lor; dar intru cît sgudue ele faptul netăgăduit de insuș el a unei coboriri a Romînilor din munți pentru a intemeia Moldova? Părerea lui că poporația acestei țeri a trebuit să vină și prin sud, adecă de peste Dunărea, singur el mărturisește că nu poate fi sprijinită de nici o dovadă, după ce scrie o carte intreagă tocmai spre a o dovedi.

Rămîne deci demonstrat intr'un chip neresturnabil că intemeerea statului moldovenesc și colonisarea sa cu poporație de obărșie romînă provine din Maramureș. Se poate oare acuma

---

[1]) Rom. Stud. p. 343: „Wir halten es, wic bereits oben ausgesprochen wurde für höchst wahrscheinlich, dass schon im Laufe des 13-ten und 14-ten Iahrhunderts auch von Süden her walachische Bevölkerung auf dem Boden der Moldau sich eingefunden, *aber ein Zeugniss dafür vorzubringen vermögen wir nicht*“.

găsi aşa de extraordinar ca intemeerea statului valac şi colonisarea acestuia să'şi aibă obărşia sa in Făgaraş, când Maramureşul este cu mult mai indepărtat de Dunărea decît leagănul Valahiei? Şi apoi Rösler şi ucenicii sei sunt ei mai fericiţi cu această de pe urmă ţară? aduc ei aice nişte dovezi in sprijinul unei imigrări prin sud? Nici de cât.

Credem deci a fi indrept de a admite că tradiţiile romăneşti privitoare la intemeerea principatelor, conţin un fond de adevăr şi de a pune imboldirea pentru intemeerea acestor state in munţii Transilvaniei—acolo unde am găsit in totdeauna locuind pe poporul romîn, acolo unde au lăsat nişte urme neşterse ale existenţei sale, in numirile geografice.

Se poate uşor pătrunde pricina care impinse pe Romîni a'şi părăsi ţara. Aceasta fu tocmai cucerirea Transilvaniei de cătră Unguri. Se pare că din toate părţile Transilvaniei, Făgăraşul şi Maramureşul fură singurele regiuni care nu suferiră aşa de curînd jugul unguresc. Romînii tiranisaţi in chipul cel mai crud de cătră stăpînii lor in părţile de ţară supuse stăpînirei lor, se retrăgeau in aceste doue provincii, care păstrară incă cît-va timp o oare-care neatărnare. Poporaţia trebui să sporească in ele in o proporţie cu totul afară din cale. Cît timp Cumanii ocupară cîmpia moldovalacă, această poporaţie, cu toată ingrămădirea ei, nu indrăsnia să se imprăştie in afară din munţii unde ea trăia adăpostită. Dar cînd puterea năvălirei mongole curăţi aceste ţeri de toţi năvălitorii lor, şi după ce ei inşii se retraseră din aceste ţări in Asia, pentru a se lua la luptă intre dînşii 1243, [1]) bogatele văi şi şesuri care se'ntindeau la picioarele Carpaţilor şi imbieau incă de mult timp pe Romîni a veni să le locuiască, primiră in sinul lor prisosul poporaţiei romăneşti.

---

[1]) *Eudoxiu von Hurmuzaki*, Fragmente zur Geschichte der Rumänen, I, p. 182.

Dar dacă tradiţia asupra descălicărei principatelor este adevarată, atunci tesa lui Rösler devine absolut cu neputinţă; căci această tradiţie ne demonstră că nu principatele dunărene a fost poporate de Romîni in primul loc, ci Transilvania, de unde poporaţia românească se coborî in cîmpie. Această tradiţie intăreşte in chipul cel mai strelucit faptul de atătea ori atins de noi şi in sprijinul căruia am adus dovezi incheietoare, că Romînii au locuit muntele in restimpul năvălirei şi că din acel adăpost rasa românească eşi cu incetul pentru a se respîndi in şes. Ea se aşezâ la inceput alăturea cu Slavii, care copleşise Dacia in decursul veacului al V-le. Atunci fură intemeete mai multe oraşe şi sate acăror nume slav a fost pastrat de Romîni, in sinul cărora poporaţia slavă a dispărut. Năvălirea ungurească, care pătrunse in Transilvania in veacul al XI-le, respinse din nou o parte din poporaţia romînă in munţii Făgăraşului şi ai Maramureşului, de unde se coboriră mai tărziu cătră partea deşartă a Daciei, cîmpia moldovalacă, Romînii pe care'i intălnim astăzi in România liberă.

Dacă tesa lui *Rösler* ar fi adevărată, dacă poporaţia romînă ar fi venit in Dacia traiană trecînd Dunărea, este invederat că partea ce ar fi trebuit să fi fost mai intăi locuită ar fi fost cămpia şi că numai de aice Romînii ar fi putut pătrunde peste munţi in Transilvania. In loc de a găsi aceasta, videm pe Romînii din Transilvania că vin să poporeze Moldova şi Valahia şi am văzut mai sus (p. 255) că presenţa elementului unguresc in limba tuturor Romînilor intăreşte pe deplin această imprejurare. Pentru a impăca tesa lui *Rösler* cu faptul netăgăduit al colonisărei Valahiei şi Moldovei cu Romîni de peste munţi, ar trebui să admitem o altă imposibilitate, anume: că Romîni din Moesia trecură de a dreptul in Transilvania, fără a se opri in cămpia aşternută la poalele munţilor, şi că mai pe urmă ei s'au co-

borît din nou către țările din care s'au alcătuit regatul României.

Să se insemneze țesătura de migrațiuni peste putință pe care *Rösler* trebue să le pună in spetele nenorocitului popor romîn pentru a stabili monstruoasa lui tesă. Mai intăi Daco-Romanii părăsesc cu toții Dacia pe timpul lui Aurelian, pentru a trece in Moesia; mai tărziu ei revin de acolo și anume earăși până la cel de pe urmă om, căci astăzi nu se mai intălnesc Romîni in Moesia; dar această reintrare a Romînilor in vechia lor patrie nu se face intr'un chip normal: ei trec deodată in Transilvania pentru a intreprinde in sfîrșit o a treia emigrațiune care'i așază desăvărșit acolo unde 'i intălnim incă in zilele noastre.

Numai cît fantasia poate să facă pe un popor să intreprindă asemene preumblări; in realitatea lucrurilor un popor nu se hotărește și părăsi țara de cît la cea de pe urmă nevoe.